

Nr. 42
(296)

18-24 octombrie 1995

SUPLIMENT GRATUIT

BBC
DEUTSCHE
WELLE
VOCEA
AMERICII

MARIO VARGAS LLOSA
ÎN ROMÂNIA

pag. 10-11

Foto: Victor Ciupășcu

Pentru a se explica scandalul din interiorul coaliției guvernamentale, dintre Ion Iliescu și C.V. Tudor, se folosesc, în principiu, două teorii: *teoria diversității*, sau a lui „poate, dar nu vrea”, și *teoria șantajului*, sau a lui „vrea, dar nu poate”.

Conform primei teorii, totul este un scenariu diabolic, pus la cale „de sus”, iar C.V. Tudor (ca și Gh. Funar) e doar o fantomă care joacă așa cum i se cîntă. Scopul ar fi crearea unei opoziții artificiale pentru PDSR și Ion Iliescu - PRM -, ușor de învins altminteri, dar gălăgioasă și cu ajutorul căreia opoziția adevărată, democratică, să fie paralizată, împinsă în fundalul scenei politice.

Cealaltă teorie susține că Ion Iliescu și PDSR sînt mai mult sau mai puțin șantajați și că despărțirea de PRM este, pentru ei, o operațiune dificilă și costisitoare. Se pare că Opoziția a acceptat, în linii mari, această ultimă teorie, sugerînd, prin unele declarații, că ar fi dispusă să susțină, cu unele condiții, un guvern minoritar PDSR.

În ceea ce mă privește, cred că ambele teorii spun ceva adevărat, dar tot adevărul nu este spus de nici una dintre ele. Mai aproape de el ar fi o teorie pe care aș numi-o o *complicității* și pe care aș exprima-o cu formula „n-a vrut, și acum nu poate”.

Intr-adevăr, utilizarea lui C.V. Tudor și a partidului său drept aliat a fost, indiscutabil, opera președintelui țării. Desigur, acesta a putut invoca refuzul Opoziției de a colabora la un guvern de coaliție în 1992, ceea ce l-ar fi obligat să caute o soluție de guvernare cu PRM, PUNR și PSM. Și totuși, oferte din partea Opoziției au mai fost, chiar mai articulate, în 1994, dar președintele Iliescu nu a părut prea impresionat.

O formulă caracteristică acestuia a fost că România nu-și poate permite în această fază a reformei o instabilitate guvernamentală și că, deci, în pofida defectelor sale, guvernul Văcăroiu trebuie lăsat să conducă pînă la alegeri. Obsesia stabilității este, într-adevăr, constantă la guvernanții români, dar ei identifică în mod fals stabilitatea unui guvern cu stabilitatea instituțiilor. A schimba însă prin mecanismele constituționale o guvernare care conduce țara

mănătoare. Chiar în PDSR, prezența cea a senatorului Gh. Dumitrașcu au fost tolerate, sugerînd legături subterane cu PRM. Ostilitatea profundă față de valorile democrației liberale, neîncrederea în Occident, frustrările naționaliste caracterizează pe mulți participanți în guvernare aflați în posturi mai însemnate sau mai minore, care consideră, probabil, că vociferările lui C.V. Tudor sînt, poate, deplasate în formă, dar juste în conținut.

dovedit greșit și el a condus la cea mai serioasă criză din interiorul Puterii din septembrie 1991.

Pe scurt, președintele ar fi putut, în trecut, să se descotorosească de aliații săi extremiști, dar nu a făcut-o, temîndu-se, pe de-o parte, să nu ajungă la cheremul Opoziției, pe de altă parte, închipuindu-și că are situația sub un control deplin. Acum divorțul a devenit pentru el dificil, poate imposibil. Prea multe sînt firele invizibile de asociere ale intereselor principale de putere, dar și ale corupției, pe care, de altminteri, C.V. Tudor, cu mult cinism, a amenințat că le va aduce la vedere.

De fapt, sensul crizei politice pe care o traversează astăzi România, ce amenință să devină o *criză de sistem*, tocmai acesta este: o menținere a coaliției cu extremiștii, care au renunțat la orice rețineri tactice, devine tot mai complicată, mai dăunătoare și, mai ales, ea tinde să compromită definitiv șansele integrării în NATO sau în UE. Oricît de mult s-ar aili guvernanții și televiziunea națională să sugereze că integrarea României decurge normal, este tot mai evident că țara noastră nu va fi printre statele central-europene care vor fi primite în NATO în prima linie. Dar, pe de altă parte, ruperea coaliției este ea însăși dureroasă, extrem de costisitoare pentru partidul de guvernămînt și președinte și foarte riscantă pentru stabilitatea înășa a „regimului Iliescu” și a clasei ale cărei interese acesta le reprezintă. S-ar părea că mașina guvernării nu mai poate merge înainte la fel cum a mers pînă acum, sub sancțiunea aruncării ei în șant; dar nici schimbarea drumului nu pare posibilă. Pur și simplu, pentru ea nu există, mă tem, un alt drum.

ANDREI CORNEA

Drum închis

Într-o direcție greșită (și, după sondajul realizat de Institutul pentru Calitatea Vieții, 41% dintre români cred acest lucru, față de numai 37% care sînt de părere că direcția este corectă) nu destabilizează țara și este un act perfect legitim.

Dimpotrivă, asocierea unor partide extremiste la guvernare a fost tot mai păgubitoare, dar nu pentru clasa conducătoare, ci pentru cei ce au sperat că „tranziția” nu va fi sinonimă cu stagnarea. Terțiversarea reformei și măsurile restauraționiste sînt rezultatul cel mai notabil al acestei asocieri. Structurile guvernamentale, administrația locală, armata, poliția au fost penetrate - treptat, dar fără încetare - de oameni care, chiar dacă nu aparțin formal partidelor în cauză, au o orientare ideologică ase-

O altă justificare oferită de președintele Iliescu, potrivit căreia C.V. Tudor și Gh. Funar nu ar fi reprezentativi pentru partidele lor, a fost, chiar recent, dezmințită, în momentul cînd PRM s-a raliat președintelui său, refuzînd să dea curs ultimatumului dat de PDSR. În fapt, președintele Iliescu știa dintotdeauna cît de slab este acest argument, dar îl folosea deoarece nu avea la dispoziție un altul, iar prezența PRM la guvernare i s-a părut întotdeauna necesară.

De fapt, guvernarea Văcăroiu a prezentat, în întregul ei, manifestarea complicității președintelui și a PDSR cu partidele extremiste. Posibil ca, printr-un calcul greșit, să se fi crezut că acestea nu vor duce îndrăzneala prea departe. Calculul - dacă a existat - s-a

HORĂȚIU PEPINE

Cine ridică sabia...

Nu a trecut foarte mult timp de când Nicolae Manolescu l-a întrebat pe președintele Iliescu ceea ce întreabă cam toată lumea: când se va despărți de aliații săi extremiști? Președintele a răspuns altfel decât a răspuns mai recent ziariștilor, a spus că e o chestiune pe care timpul o va decide. Afirmatia, destul de vagă, conține totuși o desolidarizare, una de natură să ne facă să credem că despărțirea clară și lipsită de echivoc este cu adevărat posibilă. Există, de altfel, precedente demne de reținut. Cu vreo doi ani în urmă, președintele convoca la Cotroceni într-o pedință extraordinară grupurile parlamentare ale PDSR și, dacă martorii nu au mințit cu intenție, șeful statului avertiza partidul că modul gălăgios în care se solidarizază cu tiradele necugate ale lui C.V. Tudor sau ale lui Adrian Păunescu e păgubitor pentru țară. „Mă faceți - ar fi spus președintele - să mă cert și cu americanii și cu rușii și cu evreii.” Am avut atunci impresia că ceva excepțional e pe cale să se producă, dar faptele ulterioare m-au contrazis cu brutalitate. N-a trecut mult și PDSR încheia pactul cu cadrii partit, după ce cooptase deja PUNR-ul la guvernare. Ședința de la Cotroceni își amîna consecințele sau fusese doar o minciună abil regizată? Greu de spus. Și totuși, aflat în Statele Unite, președintele s-a disociat iarăși de partenerii săi incomozi, care nu au întîrziat să răspundă cu o brutalitate neașteptată. Reacția președintelui a părut lipsită de vlagă, mai ales acolo care l-au cunoscut mai îndeaproape și care îl descriu ca pe o fire violentă și vindictivă. Într-o mai veche conferință de presă, tot Nicolae Manolescu făcea o analiză a situației politice din acel moment și tragea concluzia că, mai devreme sau mai târziu, un calcul politic lucid și desigur nu temperamental) va obliga pe Iliescu să arunce peste bord balastul grupărilor prea compromise. PAC, spre deosebire de scepticismul total al celorlalte, a profesat mereu un optimism temperat, în așteptarea unui moment pe care îl considera, rațional vorbind, inevitabil. Asta explică energia cu care a propus realizarea aceluia așa-numit compromis tehnic privind Legea privatizării și care a izolat partidul de partenerii de atunci din Convenția Democratică. Ceea ce s-a întîmplat, în ciuda tuturor aparențelor asigurătoare, a fost o înfringere usturătoare. Probabil însă că PAC nu dezarmează și crede în continuare în modul său de a raționa, deoarece același partid a cerut Senatului la începutul acestei săptămîni să

ridice imunitatea parlamentară lui C.V. Tudor. Liderul PRM, așezat la masa prezidiului alături Oliviu Gherman, dădea impresia că nu se produsese nici o defecțiune. De altfel, în aceeași zi, președintele Senatului publica o scrisoare deschisă către C.V. Tudor, în care, pe un ton de o bătrînească blîndețe, cerea liderului PRM numai un singur lucru: să facă dovada acuzațiilor sale și să publice dosarele compromițătoare pe care pretinde că le deține. Am remarcat din partea lui Oliviu Gherman un mare efort ca lucrurile să-și atenuze din dramatism și să pară de ordinul normalității. Cererea PAC a fost respinsă, din motive, chipurile, procedurale, dar nu trebuie să credem că lucrurile se vor opri aici - chiar dacă PDSR a vrut decamdata să ne dea această impresie. Mai devreme sau mai târziu, ceva se va întîmpla, chiar dacă nu va lua chipul spectaculos pe care îl așteptăm. Unii dintre cei familiarizați cu mediile parlamentare nu mai cred că PDSR este o grupare cu adevărat omogenă și susțin că nu mai trebuie făcută greșala din primii ani de după revoluție, când FSN a fost tratat fără nuanțe, privind Opoziția de anticiparea unui eveniment capital, care a fost scindarea FSN din 1992. Faptele confirmă, deocamdată, parțial acest raționament. În PDSR există, potrivit anumitor indicii și informații, un curent minoritar care se exprimă pentru renunțarea la C.V. Tudor. Adrian Năstase ar face parte dintre aceștia, dar, cu în multe alte situații, se manifestă cu multă prudență, pentru a nu-și știrbi autoritatea într-un partid care în majoritatea sa nu ezită să acorde sprijin fațăș liderului PRM. Un element nou în ecuația descrisă ar fi faptul că Iliescu sprijină acum această orientare. Dacă nu asistăm la o strategie abilă de dezinformare, Iliescu și partizanii săi ar pregăti cu adevărat o despărțire de C.V. Tudor, dar una lentă și într-un mod care să nu dea în nici un caz impresia că s-a făcut la inițiativa și în profitul Opoziției. Iar explicația nu stă în jocul vanităților: oferta CDR, bunăoară, de a sprijini un guvern minoritar este pentru PDSR inacceptabilă, deoarece țărăniștii ar pune condiția explicită a unor revizuri radicale ale unor legi, cum este aceea a caselor naționalizate, sau a codului penal. S-ar împotrivi, de asemenea, unor legi care au definit pînă acum politica economică a cabinetului Văcăroiu. Lui Iliescu nu-i rămîne, așadar, decât să regizeze execuția lui C.V. Tudor cu aceleași mijloace cu care a operat pînă acum liderul PRM.

MARȚI 10 OCT.

• **PL '93 a început campania electorală**
Sloganul sub care se va desfășura campania electorală a PL '93 pentru alegerile locale din 1996 este „Proprietate, Ordine, Dreptate”. PL '93 va adopta pentru alegerile locale principiul descentralizării, anunțînd că listele de candidați (estimați acum la circa 40.000 de persoane) vor fi stabilite de către organizațiile locale.

• **Patronul Meridianului - aliatul politic al lui Gheorghe Funar**

Conducerea PUNR (Gheorghe Funar), PDAR (Victor Surdu) și MER (Eduard-Victor Gugui) au semnat Actul adițional la protocolul inițial de constituire a Blocului Unității Naționale (BUN).

• **Iliescu așteaptă dezmințiri publice din partea lui Brucan**

Purtătorul de cuvînt prezidențial a arătat că Ion Iliescu așteaptă dezmințiri publice din partea lui Silviu Brucan pentru „afirmațiile gratuite și jignitoare la adresa șefului statului”. Într-un interviu, Brucan a arătat că Vadim Tudor este, cu politician postdecembrist, creația prezidențială Iliescu, care „l-a scos la lumină, l-a încurajat să publice România Mare, l-a ospădat la Cotroceni, l-a propulsat pe ecranele televiziunilor și l-a scăpat de condamnare în procesul cu Robu”.

• **Parchetul General începe verificările asupra articolelor din România Mare**

Parchetul General a dispus începerea verificărilor în legătură cu articolele publicate în ultimele numere ale revistelor România Mare și Politica, în care președintele Ion Iliescu este atacat foarte violent.

MIERCURI 11 OCT.

• **Lărgirea NATO îngheață pînă în 1998**
Președintele PD, Petre Roman, a declarat la întoarcerea de la lucrările Adunării Atlanticului de Nord (AAN), desfășurate la Torino, că procesul de lărgire a NATO către țările central- și est-europene va deveni realitate abia la sfîrșitul anului 1998. Petre Roman, care este raportor special al Comisiei AAN pentru lărgirea NATO și noile democrații, apreciază că înghețarea primiriilor de noi membri în NATO poate fi în avantajul României.

JOI 12 OCT.

• **Mircea Snegur este împotriva unirii cu România**

Președintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, aflat în vizită oficială la Bonn, a declarat că este împotriva unirii cu România, dar că este de acord cu o integrare culturală și economică între cele două state. Snegur consideră că prioritatea politicii externe a Moldovei este dezvoltarea și adîncirea relațiilor cu Federația Rusă.

VINERI 13 OCT.

• **România cere ridicarea embargoului comercial impus Serbiei**

Ministrul de Externe al României a afirmat în cadrul unui interviu că ridicarea embargoului comercial impus Serbiei este una din priorități, acum, după semnarea acordului de încetare a focului în fosta Iugoslavie. România, care afirmă că a suferit pierderi de peste 7 miliarde dolari datorită embargoului, va cere statelor occidentale garanții că va fi antrenată în eforturile de reconstrucție de după război ale spațiului iugoslav.

• **Ministrul Apărării prezintă stadiul reformei în armată**

Într-o conferință de presă la ministrul Apărării, Gheorghe Tinca, acesta a

arătat că, deoarece Constituția României nu prevede expres posibilitatea amplasării de arme nucleare sau baze militare pe teritoriul țării, acest lucru va fi stabilit printr-un referendum, dacă va fi cazul.

• **Personalități ale vieții publice protestează împotriva legilor nedemocratice**

Peste o sută de personalități ale vieții publice au semnat un Apel al Alianței Civice în care se protestează împotriva promovării în Parlament a unor inițiative legislative apreciate ca nedemocratice (proiectele de lege privind apărarea secretului de stat și cei de evidență a populației, modificarea Codului penal și a celui de procedură penală).

SÎMBĂȚĂ 14 OCT.

• **Ion Iliescu la Forumul Crans Montana**

O sesiune a conferinței Forumului Crans Montana, organizată în capitala Maltei și intitulată „Către o pace în Balcani?”, a fost prezidată de președintele Ion Iliescu, care a insistat pentru găsirea unei soluții pașnice conflictului din fosta Iugoslavie. Conferința a adoptat conceptul Uniunii Europene privind atragerea statelor sudice într-un pact comercial și de securitate cu nordul mai bogat. La conferința de la La Valetta a fost prezent și liderul CDR, Emil Constantinescu, care a participat la o sesiune cu tema „Cultura în spațiul mediteranean”.

LUNI 16 OCT.

• **PNTCD - dispus să sprijine condiționat un guvern minoritar**

Conform purtătorului de cuvînt Radu Vasile, PNTCD „este dispus să sprijine din Parlament un guvern minoritar PDSR”, dar asta numai dacă se vor adopta legi democratice, negociate în prealabil cu Opoziția. Cu toate acestea, PNTCD nu crede în separarea oficială a PDSR de PRM, „datorită simpatțiilor de care se bucură C.V. Tudor în rîndul majorității parlamentarilor PDSR”.

• **Senatul la în discuție ridicarea imunității parlamentare a lui C.V. Tudor**

PAC a cerut, prin liderul său, Nicolae Manolescu, ridicarea imunității parlamentare a senatorului PRM C.V. Tudor. Manolescu îl consideră pe acesta ca fiind „în fruntea celor care, contravenind Constituției și Legii siguranței naționale, incită la nesupunere și război civil și dorește revenirea la un regim parlamentar”. Împotriva liderului PRM există 16 plîngeri penale prin care i se solicită ridicarea imunității parlamentare. Procedura poate fi declanșată numai după sesizarea Parchetului General.

Rubrică realizată de
MARIAN CHIRIAC

SUMARUL nr. 43

- Greva studenților - anchetă
- Editorial de Gabriela Adameșteanu
- Comentarii politice: Nestor Răteș, Andrei Comea, Radu Călin Cristea
- Gabriel Andreescu despre identitatea națională
- Interviul săptămîinii: Barbu Brezianu despre Constantin Brâncuși
- Cronici de carte: Cornel Ungureanu - „La vest de Eden - o introducere în literatura exilului”, Andrei Codrescu; „Sîngeroasa contesă” și ultima carte despre Gioran apărută la editura Michalon

EMIL HUREZEANU

Iliescu, Snegur, Germania

Doi președinți de stat, amândoi de expresie română și origine ideologică sovietică, au vizitat în aceste zile Germania reunificată.

Orice posibilă simetrie, orice tentativă de speculare a acestor coincidențe sînt neavenite. Șeful statului român se află pentru a doua oară în Germania. Președintele Moldovei pentru prima oară. Dl. Iliescu n-a fost invitat, nici de această dată, în mod oficial la Bonn, de președintele Herzog și de cancelarul Kohl, președintele Snegur - da. Ultimul oaspete de stat român în Germania a fost Petre Roman, în noiembrie 1990, ca prim-ministru. Dl. Iliescu l-a văzut de două ori în ultimul an și jumătate pe cancelarul Kohl, la Essen și Cannes, cu prilejul unor reuniuni internaționale. Pe președintele federal Herzog l-a întâlnit la Berlin, anul trecut în decembrie, dar la terminarea unui turneu neoficial. Președintele Germaniei îi primește - în mod strict ceremonial - pe toți șefii de stat care vizitează Berlinul.

Relațiile româno-germane au cunoscut o ascensiune importantă, indeosebi în ultimul an. Președintele Herzog și președinta Bundestag-ului, Süssmuth, au fost anul acesta la București. Relația politică bună dintre cele două state n-a fost însă consacrată de o întâlnire oficială între d-nii Iliescu și Kohl. Există suficiente motive să credem că domnul Iliescu resimte această omisiune ca pe un eșec personal. Eforturile domniei sale de a-l întâlni în mod oficial pe cancelar sînt evidente, în ciuda declarațiilor sale satisfăcute.

În așteptarea acestui moment, dl. Ion Iliescu a fost la 10 și 11 octombrie, în schimb, în calitate personală (dar nu tocmai), în calitate de autor (ba chiar mai mult decît atât), din nou oaspetele Germaniei. Avionul prezidențial, avîndu-l la bord pe președinte, ministrul de Externe, Meleşcanu, ambasadorul Chebelesu, alți consilieri, președintele Fundației Culturale Române, Augustin Buzura, președintele Uniunii Scriitorilor, Laurențiu Ulici, alți șefi de editură și, în general, cîtiva oameni de cultură, a aterizat miercuri la Frankfurt pe Main. Prilejul a fost lansarea - oficială, de această dată - a cărții mai vechi a d-lui Iliescu, *Revoluție și reformă*, în versiunea germană datorată editurii Böhlau din

Köln, la cel mai mare tiraj al cărții din lume.

Dr. ing. Ion Iliescu, președinte al României, și-a prezentat cartea, la 11 octombrie, în prezența unei asistente impresionante. Cartea - susține editura germană într-o notă însoțitoare - prezintă evoluția României după 1989, dintr-o perspectivă foarte personală. Hotărît lucru, dl. Iliescu nu scapă de această calitate, de „caracterul personal” al prezenței sale fizice și intelectuale, în Germania. *Revoluție și reformă* nu este o carte captivantă - și e greu să servească drept ghid credibil al evoluției românești în ultimii ani. Ea conține doar versiunea oficială a biografiei precapitaliste a actualului șef de stat, fără nici o menționare a angajamentului profund comunist, înainte de a fi devenit parțial anticeaușist, al autorului. Versiunea în limba germană a autobiografiei romantate a d-lui Iliescu - trăsăturile de suprarealism și ficțiune fiind însă la fel de prezente - a apărut în 8.000 de exemplare.

La conferința de presă de la Frankfurt, Ion Iliescu a fost întrebare în ce măsură ambasada și instituția prezidențială au girat apariția. A reieșit că au existat intervenții de ordin tehnic ale acestor instituții, dar nu determinante în apariția cărții. Apropierea de „era Ceaușescu”, a cărui politică externă antisovietică a fost evocată cu mîndrie patriotică și cu un merit aproape personal de succesul fostului dictator și la Frankfurt, ne obligă aproape să suspectăm aparițiile editoriale de acest gen în străinătate.

Autorul I. Iliescu și-a lansat cartea sosind la Frankfurt cu avionul prezidențial, cu ministrul de Externe - prezența d-lui Meleşcanu califică caracterul de stat al deplasării, dacă se poate spune așa - cu întreaga echipă de băieți și fete care-l însoțesc de obicei pe președinte în vizite oficiale. Costurile acestei deplasări egaleză, probabil, costurile de apariție a cărții. Rămîne de văzut dacă cititorii germani le vor acoperi pe ultimele. Contribuabili români, pînă una-alta, s-au pripocisit cu primele. Autorul Ion Iliescu n-a fost solicitat să vorbească la Frankfurt altfel decît președintele cu același nume. Domnia sa a criticat în termeni nediplomatici și inutili Ungaria, a susținut, în limba engleză, că retragerea trupelor sovietice din

România în 1958 a fost o greșală, pe care Hrușciov și fiii n-au mai repetat-o. A comparat interdicția legală a examenelor de admitere în limbile minorităților, în România, cu situația din Germania, unde nu există minorități. A condamnat tendințele de segregare manifestate de unele forțe ale minorității maghiare din România, fiind aplaudat, fără convingere, de numeroșii săi invitați oficiali în turneu particular. A criticat organizarea defectuoasă a standului românesc la tirg - deși ea nu era opera statului -, reclamînd prezența tricolorului și a României cu majuscule. Precaritatea standului românesc s-ar putea explica, la prima vedere, prin cheltuielile exorbitante prilejuite de călătoria prezidențială particulară, în ținută de paradă oficială.

Însoțit de motociclistii poliției landului Hessa, zîmbind, președintele-autor a părăsit Frankfurtul cu cel puțin următoarele dureri în suflet. Oriunde ar fi, *Legea învățămîntului* stirnește întrebări calificate de dl. Iliescu drept „propagandistice”. O noțiune de care se desparte mult prea greu. Scandalul relațiilor cu C.V. Tudor îi provoacă aceeași completă semănătate - și cînd e evocat la București, și la Frankfurt.

Succesul de public și real, dar limitat. Vizita particulară în Germania a fost continuată cu o vizită particulară în Austria și va fi urmată de o vizită neoficială în Malta. Campania electorală a președintelui român a început în mod particular, în străinătate. Finanțarea e o chestiune de stat. Deci strict secretă.

Amahil și binevoitor, președintele Iliescu ne-a acordat în Frankfurt, într-o mare de zăbăstiri, consilieri și băieți de ordine, următorul interviu:

N-am de ce să mă despart de C.V. Tudor

Domnule președinte, credeți că vă despartii mai ușor de Ceaușescu, sau v-ați despartii mai ușor de el decît veți reuși să vă despartii de Corneliu Vadim Tudor?

Decît de cine?
De C.V. Tudor; cazurile sînt, totuși, diferite...

Eu n-am de ce să mă despart de C.V. Tudor, pentru că n-am fost niciodată împreună.

Partidul dvs., atunci... Eu n-am un partid al meu.

În poziția de președinte, eu sînt în afara partidelor.

Deasupra lor...

Și am relații cu toate partidele. Prin asta se explică și contactele cu liderii tuturor partidelor, indiferent de orientarea lor politică, indiferent dacă-mi plac mie sau nu.

După alegerile din 1992, spuneți că nici PRM, nici PSM sau PUNR nu sînt extreme - altă vreme cît se mentia la

declarații. Acum, liderul unui partid din coaliția guvernamentală a trecut la atacuri pe care orice cititor din Occident al cărții dvs., să zicem...

Nu numai din Occident... Nu numai din Occident. Poate chiar și dvs. le puteți considera penale, infame, mirjare...

Sînt de acord. Eu nici acum nu identifice partidele, membrii și electoratul acestora cu țesăturile extreme ale unor lideri.

Ați văzut însă că PRM-ul s-a solidarizat cu liderul său extremist.

Nu PRM-ul. E o declarație a unui comitet director, care nu știu exact ce reprezintă. Eu cred însă că, în mod fatal, se va produce o anumită dissociere. Altminteri, se condamnă întregul partid la o anumită izolare în viața politică românească.

Si Parchetul o să-și facă datoria, probabil...

Sper. Vă intristează faptul că n-ați fost încă invitat oficial al cancelarului Kohl, la Bonn?

Cancelarul nu este partenerul meu.

Și totuși, puțin trist sînteti...

Partenerul meu este președintele Herzog. Cu domnul Kohl m-am întâlnit nu o dată - inclusiv la Essen și apoi la Cannes. Am avut întotdeauna convorbiri foarte amicale. Nu asta-i problema.

Ci care?
Eu am fost invitat oficial de președintele Herzog. Președintele Herzog a răspuns oficial invitației anul acesta. Dinsul este instituția corespunzătoare președintelui României.

Ar fi fost, poate, ocazia să-l întâlniți pe președintele Snegur la Bonn, care se află în Germania ca invitat oficial al cancelarului.

Nu de aia am venit - ca să mă întâlnesc cu Snegur la Bonn.

Vă mulțumesc.
Frankfurt pe Main, 16 oct., ora 12.00

Președintele Snegur, pentru că și domnia sa a fost în Germania în aceste zile, așadar, a fost oaspetele oficial al statului federal, al președintelui Herzog și al cancelarului Kohl. S-a întors cu ministrul de Externe Kinkel și a avut o întâlnire în Bundestag, epuizînd programul oficial standard al unui șef de stat străin în Germania, pe care dl. Iliescu încă nu-l cunoaște.

Dl. Mircea Snegur este pentru interlocutorii săi germani exponentul unui stat independent, ale cărui eforturi de neafirmare față de Rusia trebuie încurajate. Echipa de oameni de afaceri care-l însoțește pe dl. Snegur folosește aproape concomitent limba rusă și limba română. Rezultatul ar putea fi limba moldovenească, dacă ar exista. Echipa oficială a d-lui Snegur arată, în comparație cu cea neoficială a d-lui Iliescu, cam ca un colhoz de dimensiuni reduse față de

mașina de fabricat fantasma

ANDREI CORNEA

EDITURA

Săptămîna viitoare va avea loc, la sediul GDS, lansarea cărții lui Andrei Cornea, „Mașina de fabricat fantasma”, cuprinzînd o selecție de articole publicate în revista

„22” între 1990-1995.

CLAVIS

A apărut numărul 2 al publicației *The Global Network*, sub titlul „*Elita mass-media în țările foste comuniste*”. Editată de Facultatea de Jurnalism și Știin-

tele Comunicării (FJSC) a Universității București, cu sprijinul Fundației SOROS, *The Global Network* abordează problematica mass-media și comunicării în țările din Europa de Est. Conținînd articole în limbile engleză și franceză, *The Global Network* își propune, așa cum ne anunță din primele pagini, să devină o tribună a dezbaterilor științifice, a schimbărilor de idei între mediul academic și profesioniștii din mass-media din diferite țări. Publica-

ția este condusă de Mihai Coman, decanul FJSC, iar din consiliul de redacție fac parte specialiști din Franța, SUA, Canada, Belgia, Polonia, Slovenia, Bulgaria și România (Andrei Marga, Zoltan Rostas).

Titluri din acest număr: „Postcomunismul în derută mitologică”, „Elita mass-media: o contradicție într-o societate democratică?”, „Mass-media în România: criza credibilității”. (O.A.)

un complex agroindustrial de amintire ceaușistă.

Un președinte român în Germania, un președinte moldovean în Germania. Reunificarea - Germaniei - pare să fie în aceste zile doar problema germanilor.

Spre deosebire de dl. Ilescu, dl. Săegher n-a fost asaltat, joi, la Bonn, decât de un singur ziarist. Iată rezultatul:

Ca politician singur și tinăr, trebuie să respect aceste decizii europene

Domnule președinte, în ce măsură credeți că vizita dvs. se încheie, aici în Germania, cu un scor mai favorabil decât cel obținut săptămîna trecută, tot în Germania, de echipa de fotbal a Republicii Moldova?

Ha, ha, Bună... Eu cred că scorul este favorabil, dat fiind faptul că și până la această vizită au existat niște premise de relații bilaterale. Între țările occidentale, Germania ocupă locul întâi pentru Moldova. Se are în vedere atât volumul de import-export, cât și crearea întreprinderilor mixte. Am profitat de asistență tehnică, până în prezent. Există deci anumite premise pentru o impulsivitate. Ne bucurăm faptul că această stare de lucruri a fost sesizată și de domnul președinte, și de domnul cancelar federal, și de domnul Kinhel, cu care am convorsat. A fost semnată declarația comună privind principiile relațiilor bilaterale; sperăm într-o nouă impulsivitate, atât a asistenței tehnice, cât și a infrastructurii bancare, financiare, dar și în atragerea investițiilor germane în relansarea și perfecționarea economiei naționale.

Se vorbește mereu de un model german: economic, social, dar și al împlinirii naționale. În ce măsură această ultimă dimensiune este relevantă în prezent pentru Republica Moldova?

La ora actuală, nu putem vorbi despre această dimensiune, din simplul motiv că există în Europa o realitate: realitatea zilei de astăzi. Toate țările europene au niște obligații care sînt înscrise în documentele Reuniunii de la Helsinki, în Carta de la Paris; or, noi, și eu, ca politician singur și tinăr, trebuie să fim ascultători și să respectăm aceste decizii europene.

Vă mulțumesc.

Bonn, 12 oct., ora 12.30

O vizită care, în fine, a avut loc

- Interviu cu NESTOR RATEȘ -

Sînt două săptămîni de la întoarcerea președintelui Ilescu din vizita sa în Statele Unite, care a sîrînit nu puține dispute aici, la București. Cu siguranță, evaluările vizitei au fost diferite. Nestor Rateș a făcut deplasarea la Washington, de unde a acoperit vizita pentru Europa Liberă. Întors la Praga, l-am întrebât care este, pe scurt, evaluarea sa. A fost un succes, un semi-succes, un semi-șec sau chiar un șec?

Aș ezita să aplic acestei vizite astfel de calificative, adesea perisabile. Căci ce pare astăzi un succes ar putea să se transforme, în perspectivă mai îndelungată, într-un șec. Și viceversa. Semnificația principală a acestei vizite este că, în fine, a avut loc. Cu alte cuvinte, că președintele Ilescu a fost invitat în mod oficial la Casa-Albă pentru o convorbire de substanță cu președintele Clinton. Șeful statului român s-a mai întîlnit cu dl. Clinton de două ori, dar abia acum a fost o întrevedere oficială în biroul oval al Casei Albe, o componentă esențială a unei relații diplomatice normale. Un program de întîlniri mai dens decît de obicei a permis dl-ului Ilescu să-și facă cunoscute opiniile, solicitările și doleanțele, dar în aceeași măsură să audă criticile, nu de puține ori severe, la adresa unor aspecte interne din România și, eventual, să încerce să le contracareze. A fost în special cazul întrevederilor pe care președintele român le-a avut cu membri ai Congresului Statelor Unite, care au evidențiat o anumită înăsprire a tonului criticilor, cu și o schimbare aparentă de accent de pe problemele mai mult sau mai puțin tradiționale ale analizelor negative (situația minorităților, antisemitism etc.) pe proprietate. În plus, pentru prima oară în mai mulți ani, a reapărut pe Colina Capitolului o

amenințare cu retragerea clauzei națiunii celei mai favorizate.

S-ar putea spune deci că există un pericol ca țara noastră să piardă clauza?

Nu cred că există un astfel de pericol, în nici un caz în perspectivă imediată. E vorba mai curînd de avertizamente, provenite din partea a doi membri ai Congresului, că s-ar putea pune în dubiu clauza, în anii viitori, dacă nu se produc ameliorări în diverse aspecte interne care creșază îngrijorări celor doi kongresmeni și altora. Efectul practic imediat al acestor avertizamente ar putea fi, însă, o amnare a satisfacerii cererii președintelui Ilescu de a se acorda clauza națiunii celei mai favorizate României pe o bază permanentă - în locul rennoirii ei anuale, cum se întîmplă acum.

De ce i se mai dă țării noastre clauza numai pe cite un an, în timp ce alte țări foste comuniste o au permanent?

Este unul din indiciile care mai rămîn că Washingtonul are încă îndoieli în privința evoluțiilor din România, a participării grupurilor extremiste la guvernare, a ritmului reformei economice și alte asemenea aspecte. Mai este și un semn îngrijorător în contextul dezbatelor privitoare la extinderea NATO: că României i se refuză ceea ce virtual toate celelalte țări est- și central-europene au deja de cîva timp. Administrația americană promite de circa un an să obțină de la Congres acordarea clauzei pe o bază permanentă, iar președintele Clinton i-a reiterat președintelui Ilescu intenția de a face un efort în această privință. S-ar putea să nu fie deloc ușor în conjunctura actuală.

Reușita unei asemenea vizite se măsoară nu numai prin numărul întîlnirilor și rezultatele concrete, ci și prin atenția pe care a sîrînit-o în opinia publică a țării gazdă, recte în presă. Judecînd cel puțin după unele relatări, mass-media americane nu par să prea fi băgat în seamă prezența președintelui Ilescu.

Sigur, această vizită nu a fost un eveniment de mare interes pentru mass-media americane. Asta așa este. Pe de altă parte, într-o capitală unde numeroși șefi de stat și guvern străini vin și pleacă foarte adesea neobservați de presa americană, dl. Ilescu a fost totuși interviuat de două posturi de televiziune (CNN și Fox), precum și de unul din cele două cotidiene washingtonene, anume *Washington Times*, iar conferința sa de presă de la Clubul Național al Presei din Washington a fost preluată de canalul de televiziune C-Span, care se specializează în astfel de emisiuni. Nu tot ce s-a spus și scris a fost, desigur, pozitiv - și încă mai puțin laudativ. Astfel, marele cotidian *New York Times*, de pildă, a ales să marcheze vizita nu printr-un reportaj sau interviu, ci cu un editorial foarte critic la adresa primejdiilor care amenință libertatea presei din România.

Săptămîna trecută, la o conferință de presă a PDSR, în care s-a vorbit cu entuziasm despre succesul vizitei dl-ului Ilescu în Statele Unite, s-a apreciat că această vizită este în același timp un „șec” pentru Opoziție, care ar fi sperat în izolarea continuă în Occident a șefului statului. Cum apreciați această afirmație?

Denotă, probabil, intenția partidului de guvernămînt de a exploata vizita în plan electoral. N-ar fi foarte surprinzător dacă o astfel de tentativă s-ar face, dar declarații partizane subminează serios atât credibilitatea revoltei pe care a manifestat-o președintele Ilescu atunci cînd l-am întrebât, într-un interviu realizat la Washington, asupra „dimensiunii interne” a vizitei și a posibilelor beneficii electorale ce ar rezulta din ea, cât și insistența autorităților asupra interesului național general ca unic scop al vizitei șefului statului în America.

A consemnat

RODICA PALADE

Fundația Regele Baudouin - Belgia • Fundația Culturală Europeană - Olanda Fundația Soros pentru o Societate Deschisă - România

1. Obiective

Acest concurs își propune să identifice și să susțină acele inițiative locale care promovează dezvoltarea unor relații armonioase între diferite grupuri etnice din cadrul unor comunități și regiuni cu populație mixtă.

2. Cui se adresează concursul?

Concursul este destinat unor organizații neguvernamentale, asociații de prietenie, școli și universități, instituții mass-media și organizații culturale din România.

3. Criterii de eligibilitate

• Proiecte de scurtă durată care răspund unor nevoi specifice, imediate, dar care oferă totuși perspective de lungă durată.

• Proiecte care încurajează o atitudine pozitivă față de persoanele și grupurile de altă

anunță pentru anul 1996 un concurs de proiecte pentru Dezvoltarea relațiilor interetnice în România

etnie.

• Proiecte care fac dovada unei abordări noi a problematicii dezvoltării relațiilor interetnice sau a unei îmbunătățiri semnificative a metodelor aplicate.

Vor avea prioritate proiectele care se realizează prin cooperarea dintre persoane și grupuri de etnie diferite.

4. Condiții

• Se va acorda sprijin financiar pentru trei categorii de proiecte, pînă în limita echivalentului în lei a

sumei de 3.000, 5.000 și respectiv 8.000 de dolari.

• Perioada de finanțare a proiectelor nu poate depăși opt luni, data limită de începere și de încheiere a proiectelor fiind 1 februarie, respectiv 30 septembrie 1996.

• Nu se finanțează cheltuielile legate de dezvoltarea infrastructurii (echipamente de birou, mobilier), precum și cheltuielile administrative sau de personal care nu sînt legate strict

de desfășurarea proiectului.

5. Etapele de desfășurare a programului

• *Depunerea proiectelor:* data limită - 21 noiembrie 1995.

• *Selectia finală:* pînă la data de 15 decembrie 1995.

• *Semnarea contractelor de finanțare:* pînă la data de 31

ianuarie 1996, dată la care poate demara finanțarea proiectelor.

• *Reprezentanții organizațiilor care obțin sprijin vor participa la două întîlniri internaționale*, dintre care una se va desfășura în aprilie-mai 1996, iar cealaltă în octombrie 1996.

6. Modalitatea de înscriere la concurs

Cei interesați pot candida pe baza formularului de înscriere, care se poate obține de la filialele Fundației Soros pentru o Societate Deschisă din România, cu sediile în:

București: Calea Victoriei 155, bl. D1, sc. 7, et. 3; Tel.: (01) 659.07.20, 659.74.27, 659.13.21; Fax: (01) 312.27.45; Coordonator de programe: Aurelia Petroianu
Cluj: Str. Tebei nr. 21, cod 3400; Tel.: (064) 420.480; Fax: (064) 420.470; Coordonator de programe: Jozefina Komporaly
Timișoara: Str. Semenic nr. 10, cod 1900; Tel./Fax: (056) 199.960, 192.493; Coordonator de programe: Nicoleta Popovici
Iași: Str. Moara de Foc nr. 35, cod 6600; Tel.: (032) 252.920, 252.922; Fax: (032) 252.922; Coordonator de programe: Marilena Sirbu

„ROMÂNIA ȘI ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST“

Procesul comunismului și procesul comuniștilor

Moderatori:
SORIN ANTOHI (GDS) și
ROMAN WYBORSKI
(consilier la Ambasada Poloniei)

„Te-am prins,
tu ai fost informator!“

Levente Székely: Cred că este o diferență între nazism și comunism. Nazismul a luat sfârșit printr-un război, și la sfârșitul lui totul a fost clar. Alb/negru. Cei învingători/cei câștigători. Cei rău/cei buni. S-a putut face demnificarea pentru că era foarte simplu de făcut. La sfârșitul comunismului, situația este mai complicată, pentru că nu există foarte clar învingători și învingători. În Ungaria, nimeni nu se aștepta în '87-'88 ca prăbușirea acestui regim să se facă atât de lin, atât de catifelat. Chiar liderii partidului comunist au demolat comunismul. Primul-ministru de atunci, Gyula Horn, este din nou prim-ministru. Se intuiește cine-i alb, cine-i negru, cine-i rău, cine-i bun, dar nu se poate spune - mai ales din punct de vedere juridic și moral.

Sorin Antohi: A fost o negociere continuă, prin care, de fapt, ei și-au tăiat punțile înapoi, spre comunism. Deci au avut și foștii comuniști un rol.

L.S.: Oamenii simpli au judecat simplu, spunând că cea mai mare penitență ar fi ca liderii comuniști să locuiască în apartamentele pe care le-au făcut lor, de 40 mp, și să aibă penia lor, de 3.000 de forinți. Și așa a trecut timpul, sufletele s-au resemnat. Doar înainte de alegerile de anul trecut s-a făcut o lege prin care să fie ținută deoparte de structura politică cei care au fost șefi sau informatori ai Securității în Ungaria: deci oameni cu minile pătate de sânge. Și pentru că în voința lor fusese deja prescripă, s-a făcut o lege care spune că liderii politici sau ai administrației de stat trebuie „radiografiți“ - acesta este cuvântul. Dar totul se face în taină.

S-a făcut o comisie de 5-7 juriști de înaltă clasă, absolut obiectivi. Din oficiu, ei încep investigația în arhivele fostei Securități și, dacă găsește pe cineva, atunci îi trimite o scrisoare secretă în care îi spune: „Te-am prins, tu ai fost informator“. Și atunci persoana demisionează, iar opinia publică nici nu află, iar dacă nu demisionează, se face publică scrisoarea. Aceasta este pedeapsa maximă. Nu se caută cine a fost informator decât printre parlamentari, membrii Curții Constituționale, președintele, ministrii, secretarii de stat ori demnitarii.

Problema compensațiilor a fost o problemă politică, care s-a pus în practică imediat și a costat enorm de mult Ungaria. Cred că este cea mai largă compensare din regiune. În prima fază s-au compensat oamenii care au pierdut bunuri, care au fost naționalizați. Ei au primit bonuri de valoare reală, cotate și la Bursa, cu care se poate lua parte la privatizarea generală. Cine a pierdut mai puțin a primit în procentaj mai puțin, cine a pierdut fabrici, uzine - mai mult. Lămita: 5 milioane de forinți. Nu s-a făcut nici o discriminare între cei care locuiesc acum în Ungaria și cei din afară; au primit toți care au fost cetățeni maghiari. În a doua fază s-a făcut compensarea celor care au suferit din cauza regimului comunist - care au pierdut oameni din cauza revoluției

Vineri 15 septembrie, la sediul GDS a avut loc o discuție la care au participat consilierii politici sau culturali ai ambasadelor Poloniei (Roman Wyborski), Ungariei (Székely Levente), Cehiei (Petr Sikola), Slovaciei (Hildegard Bunčaková), Federației Ruse (Filipp Vsevolod) etc., Nicolae Nițu, director în MAE, alături de membri GDS (Sorin Antohi, Gabriela Adameșteanu, Mihai Șora, Ana Șincal, Sorin Vieru), reprezentanți ai partidelor politice din opoziție (Emil Constantinescu - CDR, Victor Babiuc - PD-FSN, Dinu Zamfirescu - PL '93), ziaristi (între care și directorul onorific al României libere, Octavian Paler).

Sorin Antohi, moderator al discuției, a considerat că o asemenea discuție este cu atât mai necesară cu cât, de regulă, între aceste țări se institue mai degrabă „o competiție mimetică“. Roman Wyborski, a subliniat importanța cooperării transfrontaliere, a „euroregiunilor“. Despre „autogovernările“ din Ungaria și despre avantajele descentralizării a vorbit Székely Levente. Emil Constantinescu a arătat lipsa legislației, fapt care a împiedicat activitatea primarilor din România. Nicolae Nițu a subliniat inadecvarea categoriei juridice de „popor constituitiv“. În Cehia există Legea privind retrocedarea proprietăților naționalizate, ne informează Petr Sikola. Octavian Paler observă că problema decolonizării ideologice a Europei de Est este problema decolonizării și că în toate țările posttotalitare se constată o de-radicalizare a atitudinii anticomuniste din anii '90; crimele sînt la fel de grave dacă sînt făcute de stînga sau de dreapta. Sorin Vieru definește decolonizarea ca 50% descentralizare și 50% cetățeni conștienți de drepturile lor.

Levente Székely

sau din hărțuirea comuniștilor. Apoi cei închiși, deportați, cei care au suferit din cauza războiului, prizonierii de război. Chestiunea pămîntului a fost luată în considerare separat: acolo s-a făcut o compensare totală.

Acum este în fază parlamentară compensarea evreilor. A fost o discuție foarte aprigă în Parlament - și ea costă țara în jur de două miliarde de dolari. Este un fel de „tribut“ politic cu care noi sperăm să putem închide definitiv problema regimului comunist. La noi s-a vrut să se facă dreptate mai mult în chestiunile morale sau economice și nu în chestiunea decolonizării, care ar fi provocat conflicte mult mai mari.

Procesul comunismului este procesul unei mentalități

Mihai Șora: Aș vrea să încep cu câteva disocieri conceptuale. Aș pleca de la poziția domnului Emil Constantinescu, la care mă asociez, dar nu în întregime, și de la poziția domnului Paler, care e un moralist (în sensul mare al cuvîntului).

O primă disociere: între fascism și comunism. Nu atât pe planul virulenței, ci pe planul duratei, și, deci, și pe planul efectelor. Din '33 pînă în '45 s-au scurs 12 ani. În 12 ani nu a murit o generație: deci poporul german nu a fost modificat în întregime. În mentalitatea lui, ci a existat un batalion de șoc al fanaticilor nazisti, fără să ducă la o schimbare a mentalității, ci cel mult la complicități pînă în periferia societății - complicități de tipul vital elementar. Adică să scape omul cu viață, să poată supraviețui. Comunismul a fost un regim de același tip, care a durat însă peste 70 de ani. Cînd am fost la Moscova, mă uitam la oameni. În metrou, și mă întrebam care dintre ei s-o fi născut înainte de Revoluție. Și nici unul nu se născuse înainte. Toți se născuseră după Revoluție, toți făcuseră școala Revoluției, trecuseră prin mizeriile războiului civil, prin experiența Makarenko. Societatea a fost modificată pînă în ultima ei fibră. Deci trebuie să distingem între procesul comuniștilor, pe de o parte (un proces de tip Nürnberg, demnificarea a însemnat expulzarea celor mai virulenți agenți patogeni ai societății, adică virfurile naziste), și procesul comunismului, în care este cuprinsă societatea întreagă, pînă la ultima ei fibră. Pînă la urmă, procesul comunismului este procesul unei mentalități, făcut picătură cu picătură. Pentru el avem două căi: una a „petei de ulei“, adică a unor oameni care pot citi de cit să răspindească puțină conștiință în jurul lor (soluția moralistului), și soluția omului politic, de tip instituțional.

Marea problemă a decolonizării este Parlamentul

Operația cea mai urgentă este decolonizarea, coborîrea puterii pînă la maximum posibil, în virtutea principiului subsidiarității, adică tot ce poate fi decis la bază să nu fie trimis

spre vîrf. Și atunci virfului îi rămîn doar problemele naționale. Pe plan politic trebuie dusă o luptă pentru cîștigarea Parlamentului și aceasta este în ultimă instanță problema democrației: cîștigarea alegerilor. Iar cea mai urgentă datorie a noastră în materie de decolonizare e conștientizarea la nivelul marelui electorat al acestui fapt: că, într-o zi anume, o putere adunată la vîrf timp de 4 ani are o perioadă de 10-12 ore în care este difuzată în mințile a 23 de milioane de oameni. Și că acești oameni sînt atât de inconștienți încît se duc să se plimbe în acea zi. Nu-i interesează faptul că puterea este în bunururile lor! Aceasta este problema adevărată, marea problemă a democratizării și deci a decolonizării! Pentru că în momentul în care omul ajunge în comunitate în care democrația e evasidirectă, în sensul că ea se face de la cunoscut la cunoscut, simte că e direct interesat în ceea ce face. Și aceasta îi schimbă mentalitatea în mod firesc, fără nici un fel de predică. Nivelul puterii locale este cvasinexistent în România, de vreme de ce cele două legi (Legea bugetelor locale și Legea patrimoniului) nu există.

Am fost recent în zona frontalierei a Beiușului, Oradea ș.a.m.d. Sub nivelul puterii comunale, individul crează pe marginea frontierei o zonă de tip european. Păreră mea este că același lucru se întîmplă peste Prut. Sînt absolut sigur că există legături între indivizi și interesele indivizilor, care depășesc cu 10-15-20 km o frontieră pentru interesele cotidiene. Sigur că sîntem într-o zonă a Europei care a stat, dacă nu 70 de ani măcar 50 de ani sub comunism și sînt extraordinar de multe sechele. Formatorii au fost formați în această perioadă. Unde se nasc formatorii viitorilor formatori în toate zonele acestea? E o problemă de timp. În orice caz, însă, trebuie mers pe calea luptei politice care să ducă la modificarea instituțiilor. Nu putem să avem, după părerea mea, drept singur scop, singură metodă de luptă, modificarea conștiințelor pe calea predicilor.

L.S.: Se spune că alegerile de anul trecut din Ungaria au fost mult mai importante decît alegerile din '90, pentru că a fost prima dată cînd populația și-a dat seama că un guvern, care a fost votat în mod democratic, poate fi demis cu același vot democratic. Mulți politologi spun că este mult mai importantă această experiență decît votarea istorică din '90, pentru că a fost prima dată cînd oamenii au văzut că schimbarea opțiunii politice poate duce la picarea guvernului.

„Dacă ne concentrăm asupra comunismului, nu ajungem la alt tip de dictatură?“

Filipp Vsevolod (consilier cultural al Ambasadei Federației Ruse): Vorbind despre maladia comunismului, eu cred că aceasta este problema comună pentru țările foste comuniste. Mi-a plăcut că aici cineva a spus că

atunci când discutăm despre o realizare în țară trebuie să ne gândim la oameni. Deci momentul esențial este omul și totul trebuie să fie direcționat spre binele lui sau binele poporului țării respective. În 70 de ani de existență, comunismul a adus multe lucruri tragice. În același timp, dacă ne gândim la pericolul comunismului, sau, cum spuneti dvs., nazismul și comunismul reprezintă mina dreaptă și, respectiv, mina stângă, nu credeți că scăpăm din atenție alte pericole? Nu credeți că, dacă ne concentrăm asupra comunismului, ajungem la alt tip de dictatură? De pildă, în țara noastră, fiecare din colegii mei, din prietenii mei, au fost comuniști. Ca și în România. Ca și în alte țări. Deci, dacă începem să tratăm problema din acest punct de vedere, eu cred că nu va fi bine: pentru oameni, pentru popor. Deci numai semănăm în conștiința poporului o spaimă, o frică. Și mi se pare că trebuie tratate altfel aceste lucruri. De pildă, cum Rusia merge pe calea democrației, este permisă și activitatea partidului comunist și cea a altor partide. Poporul trebuie să vadă cu propriii lui ochi cine este și ce spune fiecare. Nu trebuie să închidem gura la unul sau la altul, sau să nu-i permitem să-și desfășoare activitatea. Numai în caz că este propagandă fascistă. Deci în mod civilizată. Și, vorbind despre alte pericole, mi se pare că există lucruri foarte periculoase astăzi despre care nu s-a vorbit aici: terorismul, naționalismul agresiv, problemele ecologice, problemele de droguri. Dacă ne concentrăm numai la cele despre care a fost vorba, mi se pare că ne așteaptă un pericol mult mai mare decât există acum.

„Vă aduc aminte un singur exemplu: Cecenia“

E mai ușor să ne lămurim, între oameni, cum să trăim în viitor decât să arătăm cu degetul unul la altul și să spunem: „Tu ești de vină“ sau „Tu ai fost de vină că ai făcut revoluție în 1917“. Mi se pare că o cale bună și într-adevăr foarte eficientă este întărirea organelor locale. Trebuie să existe o balanță între puterea centrală și puterea locală. Sigur că Rusia este mare, are altă structură și nu se compară din anumite puncte de vedere cu țările vecine, dar vă aduc aminte un singur exemplu: Cecenia. Ce s-a întâmplat când Dudaev a luat prea multă forță? Vedeti, am ajuns la o situație foarte complicată. Centrul trebuie să aibă grijă de integritatea țării, de lucrurile globale ale țării și să nu prejudicieze în același timp și libertatea organelor locale: acestea să se dezvolte așa cum vor. În acest sens se rezolvă problema în Rusia. Deci subiectele Federației Ruse au Constituția lor proprie, au legislația lor proprie, dar care trebuie să nu intre în contradicție cu legislația și Constituția Federației Ruse.

S.A.: Sigur că istoria Rusiei e diferită în atâtea feluri de istoria noastră, între care și prin acest lucru foarte interesant, pe care puținii politologi îl știu, probabil. Că Imperiul țarist a trecut în perioada modernizării sale, în modul cel mai radical și mai dramatic, de la situația de vast imperiu subadministrat (pentru că țarismul nu avea reprezentanți pînă la ultimul nivel local, era stuporarea călătorilor occidentali în secolul XIX să vadă că, dincolo de nivelul guberniei, mare lucru nu se prea știa ca organizare centralizată), de la un imens imperiu subadministrat la vastul imperiu comunist hiperadministrat, pînă la ultima fibră a comunității. Într-adevăr, aceasta este o experiență istorică unică.

„Mi se pare lipsit de sens să discutăm unde este Rusia: în Europa sau în Asia?“

F.V.: Din acest punct de vedere, mi-a plăcut foarte mult firul operei *Oedipe*. Reconcilierea națională, „Masa tăcerii“ și problema președintelui au apărut pe scenă și toți cei care s-au luptat s-au așezat împreună la o masă.

S.A.: Problema la noi este că Puterea propune un consens *fratre* reconciliere. Aici e toată chestiunea.

Octavian Paler: Există două Rusii: o Rusie a lui Dostoievski și o Rusie a lui Turgheniev. Care credeți dvs. că va fi deasupra?

S.A.: Poate Rusia lui Șclohov, pînă la urmă... (*Risete*)

F.V.: Eu pot să vă spun că există o singură Rusie.

O.P.: E o Rusie care privește spre sine și o Rusie care privește spre Europa.

F.V.: Vedeti, Rusia așa e de mare, că sînt unii care privesc spre Europa și unii care privesc spre...

S.A.: ...spre Eurasia! (*Risete*)

O.P.: Cred că vă eschivezi diplomație de la răspuns. (*Vociferă:*)

F.V.: Rusia este și în Europa, și în Asia. Mi se pare lipsit de sens să discutăm unde este Rusia: în Europa sau în Asia? Și acolo, și acolo.

Ana Șincal și Mihai Șora

Ana Șincal: Am o singură corecție de adus domnului consilier rus. Deci prietenii dvs. nu știu dacă au fost comuniști, au fost membri ai partidului comunist. Prietenii noștri au fost și nemembri ai partidului comunist, dar și membri ai partidului comunist, dar nu au fost comuniști. Este o mare diferență. Noi nu luptăm cu membri P.C. (au fost 4 milioane), noi luptăm cu ceilalți, care au făcut ce au făcut și nu au făcut bine unde au fost. E o mare diferență.

F.V.: Eu sînt de acord cu dvs., dar cînd vorbim despre *decomunicare*, mai bine am vorbi despre *dezideologizare*. Pentru că și comunismul și nazismul, și alte lucruri care nu ne plac, fac parte din *ideologizare*.

S.A.: Cred că ar fi productiv, atunci cînd contemplăm situația din țările noastre, să observăm că după 1990 această regiune continuă să producă fenomene și probleme care sînt totuși radical noi. E inutil să ne uităm totdeauna în trecut, după referințe, pentru a analiza chestiunile prezentei. Național-comunismul este o experiență, naționalismul postcomunism nu este același lucru cu naționalismul interbelic ș.a.m.d. După 1990, sînt, într-adevăr, mutații, în sensul genetic, ale unor lucruri mai vechi, dar ca-

re nu pot fi explicate pînă la capăt pe baza unor paralele sau omologii structurale cu lucrurile din trecut. Problemele cu care noi acum începem să ne confruntăm sînt mecanismele masive de declasare și segregare, de descompunere socială. Deja avem o istorie de 5-6 ani de postcomunism în care vedem o producție de probleme noi.

M.Ș.: S-a vorbit aici că adevăratul leac ar fi *dezideologizarea*. Trebuie să distingem, tot pe linia disocierilor, între două niveluri ale ideologiei comuniste. E un nivel pe care îl știu cu toții, e frumos, are o utopie ca un soare, undeva, la afreait ș.a.m.d. Pe de altă parte, există o ideologie subterană, o ideologie ezoterică, poate citeodată formulată ca în documentele KGB-ului, sau ceva de genul ăsta. Dar este iminentă unui exercițiu al puterii – și anume, construcții statale de tip leninisto-stalinist. De această *dezideologizare* avem nevoie.

S.A.: Discuția despre mentalități, mie, care sînt un studios al mentalităților, mi se pare inutilă, pentru că ea trebuie purtată la stilul de viață – la *life-style* –, adică undeva într-o zonă intra-mentalitate, unde, de fapt, se joacă lucrurile. Lucrurile se joacă acolo, la stilul de viață, la stimulările cotidianității etc., mai adînc, din păcate, decît mentalitatea.

face ca el să fie aplicat?, rezultatele erau perfecte. Aveau încredere că sistemul democratic poate să rezolve problemele și îi cunoșteau mecanismele.

S.A.: E problema stilului de viață, nu a mentalității. Democrația americană nu are nevoie de memorie pentru a subsista. Ea este un exercițiu cotidian continuu de creativitate politică.

A fost o rușine să fii catolic în viața publică

Roman Wyborski: În contextul polonez actual, se pune problema dacă catolicii sînt un pericol pentru lumea întreagă și Polonia, sau nu. Este o *ideologizare* sau o *identitate proprie* – publică, nu politică? În alegerile locale, comitetele parohiale cîștigau alegerile, pentru că se cunosc unii cu alții. Și faptul că e catolic nu e ceva ideologizat, pentru că 80% dintre polonezi sînt catolici. Numai că pînă acum a fost rușine să fii catolic în viața publică. *Cum adică? Asta nu e la modă, domnule, ce vor spune în Europa? La Paris? Comitetul parohial în viața politică? Asta sună fals, dragă! Nu ne trebuie așa ceva!* Dar așa s-a întimplat în Polonia: cei care sînt 80% (din punct de vedere democratic e ceva majoritar) au recitigat în mod natural ceea ce trebuie să aibă.

Așa-zișii comuniști, acei oportuniști care intrau în partid să aibă o carieră pentru familie, pentru viața profesională, au folosit instrumental marxism-leninismul și alte structuri (Securitate) care au un denumitor comun – o viață publică ascunsă. Forța Solidarității a fost transparentă. Se da adresa: eu, Michnik, locuiesc aici, dacă vine Securitatea, poftiți... Și nu numai Michnik, ci miile de oameni făceau așa. Cînd a fost legea marțială, transparenta asta ne-a costat cam mult. Și, din nefericire, Michnik s-a folosit de toate – și de Solidaritatea, în anumite perioade ale politicii. De aceea, Comisia Națională a Solidarității și-a scos numele de pe *Gazeta Wyborcza*, pentru că a fost un fel de instrumentalizare a Solidarității de către Michnik. A fost instrumentalizată și Biserica Catolică, pentru că Adam Michnik n-a avut niciodată voința de a intra în biserică. Doar a folosit-o. O spunem noi, polonezi. Dar și Adam Michnik, dacă e sincer, o spune. Și aici ne reîntorcem la chestiunea mentalităților. Este ceva ascuns în viața publică și este ceva deschis. În America, aproape totul este deschis. Mi se pare că ne îndreptăm puțin spre acest model al vieții.

Pagini realizate de GABRIELA ADAMEȘTEANU și DIANA TURCONI

Notă: În numărul viitor vom publica un text despre „Trăsăturile specifice ale procesului de reformă în Slovacia“ al doamnei Hildegard Buncaková (Ambasada Slovaciei).

ULTIMA ORĂ

Studentii au declarat grevă generală

Martí 17 octombrie, în mai multe centre universitare din țară, studenții au declanșat cea mai mare manifestație de protest din 1990 încoace. Mai multe mii de studenți au manifestat pe străzile Bucureștiului, cerînd suprimarea taxelor nou introduse, majorarea bursei și tarife reduse pentru transportul în comun pe durata întregului an. Manifestații asemănătoare s-au desfășurat la Iași, Cluj și Galați, dar greva studențească a fost declanșată simultan și la Craiova, Constanța și Bacău. Ministrul Învățămîntului, Liviu Maior, a refuzat să discute marți cu studenții. Protestatarii au hotărît, în consecință, să continue greva pînă la satisfacerea revendicărilor, printre care figurează și demiterea directorului din Ministerul Învățămîntului, Ovidiu Ianculescu. (Red.)

ILIE ȘERBĂNESCU

Statisticile fardează realitățile

Comisia Națională de Statistică ne-a obișnuit în ultima vreme, din păcate, cu date care, prin încălcarea lor de fard și parfum, contrazic realitatea. Din nefericire, ca pe vremea lui Ceaușescu. Potrivit Comisiei, inflația ar fi mai mică decât cea pe care o simțim în viața de zi cu zi, salariile ar crește mai mult decât constată buzunarele noastre, iar producția industrială nu se spune că tot scade, în timp ce șomajul scade. Și alte cite și mai cite (!), într-o campanie evidentă de a demonstra - mereu mai abilit, întrucât se apropie alegerile - binefacerile guvernării pedeseriste.

Una dintre datele statistice făcute publice de curind pare să le întrecă, însă, pe toate la capitolul cosmetizarea realității. Căci, potrivit Comisiei, românul în medie ar cheltui doar 47% din câștigurile sale pe mâncare. Cînd orice român mediu - și ce să mai vorbim de cel din marea masă a săracilor! - poate proba clar că, una peste alta, destinează mîncării circa 2/3 din câștig. Faptul a fost, de altfel, confirmat de toate studiile-anchetă întreprinse, după toate regulile în domeniu, de instituturile, tot guvernamentale, de specialitate: atât cel pentru protecția socială, cit și cel pentru calitatea vieții. Ambele menționează o pondere de 60-65%.

Avînd în vedere neta disparitate, se pare că în datele respective ale Comisiei Naționale de Statistică este vorba de ceva mult mai mult decât de doza de înfrumusețare a realității, prezentă în diferite proporții și în alte date statistice.

Practic, doar de vreun an și ceva Comisia s-a pus serios pe coafarea realității, în încercarea de a dovedi pe toate planurile reușitele guvernării Văcăroiu. Pînă atunci se arătasă nerutătoare. Ba chiar nici nu se străduise - cel puțin în domeniul la care ne referim - să acomodeze la noile condiții colectarea de informații statistice. Potrivit Comisiei, doar în ultimul an a avut loc o creștere a desfacărilor de produse alimentare, în timp ce în primii ani postdecembriști a intervenit o scădere severă a acestora, chiar o adevărată prăbușire pe timpul guvernărilor Roman și Stoiljan: cu vreo 10% în 1991, cu 30% în 1992 și cu încă 20% în 1993.

Este posibilă, fără îndoială, o scădere a desfacărilor de produse alimentare în condițiile discrepanței dintre explozia prețurilor și creșterea mult mai modestă a salariilor. Dar dacă am lua statisticile respective, cu privire la desfacățile de produse alimentare, ca o expresie globală a scăderii cererii sau, și mai și, a consumului, atunci ar însemna că trebuia să vedem oameni murind literalmente de foame pe străzi. Căci, să fim serioși, o cădere a consumului alimentar cu mai mult de jumătate, de la nivelul oricui submediocre - de genul celor la care se ajunsese prin "alimentația rațională" impusă de Ceaușescu și "fundamentată științific" de medicul său curant, Iulian Mincu, actualul ministru al Sănătății -, n-ar fi posibilă, în realitate, decît prin moartea a sute de mii sau chiar milioane de compatrioți.

Din fericire, nu este însă întocmai așa. Statisticile sînt departe de realitate. Rămase în tiparele din trecut, ele nu s-au adaptat schimbărilor - măcar atitea cite sînt acestea - și continuă să aibă cu preponderență în vedere desfacățile prin sectorul de stat. Care au scăzut net.

Pe de o parte, produse principale - deși în continuare de proveniență de stat - sînt într-o măsură crescîndă co-

mercializate prin structuri private. Este posibil ca unei anume fracțiuni din desfacățile private să i se piardă urma, dar nicidecum aceasta nu înseamnă că nu există.

Pe de altă parte, trebuie ținut cont că piața țărănească a luat amploare. Numai că acest segment cu funcție sporită în acoperirea consumului alimentar rămîne în continuare necontabilizat. Nici chiar pentru fișe și, oricum, pentru rigidul sistem statistic, care nu a găsit încă o modalitate de a lua în considerare nu doar evoluțiile de prețuri de pe piața țărănească, ci, în mod cit de cit apropiat de realitate, și volumul activității ei. Care rămîne, cu siguranță, în statisticile oficiale mult subevaluat. Cauză din care se poate și emite o apreciere aberantă de genul prăbușirii la dimensiunile menționate a desfacăților de produse alimentare.

Comisia Națională de Statistică - a cărei seriozitate e pusă grav în discuție - găsește însă în propriile inadvertențe anterioare posibilitatea de a mai ridica acum o osana guvernului Văcăroiu. În măsura în care, potrivit propriilor date, desfacățile de produse alimentare s-au prăbușit ani la rînd - sau, mai precis, au scăzut încă și mai pronunțat decît salariul real -, Comisia Națională de Statistică crede că poate afirma și că românul cheltuiește nici jumătate din câștiguri pe mâncare. Ceea ce n-ar fi tocmai rău! Căci, fără vreo analiză, cifra poate fi prezentată și ca exprimînd creșterea atît de importantă a veniturilor în ultimul timp (decî pe vremea guvernării Văcăroiu), încît românul nu ar mai fi obligat să consacre mîncării nici jumătate din aceste venituri, în ciuda sporiilor desfacăților de produse alimentare intervenite totuși în ultima parte a acestei guvernări.

Ce mai contează că, în realitate, lucrurile nu stau așa și că, de fapt, s-a produs un cu totul alt fenomen: confruntată cu o creștere a salariilor mult sub cea a prețurilor, atît pe timpul guvernărilor Roman și Stoiljan, cit și, în continuare, sub guvernarea Văcăroiu, marea majoritate a populației a abandonat orice alte cheltuieli - îndeosebi cele pentru bunuri de folosință îndelungată - tocmai pentru a face față menținerii la un nivel cit de cit acoperitor al aprovizionării cu produse alimentare. Este exact ceea ce a și determinat ca ponderea cheltuielilor destinate alimentației în coșul zilnic să crească la circa 2/3 și nu să scadă sub jumătate, cum ar vrea să ne convingă Comisia Națională de Statistică, ce nu se arată prea preocupată de propria credibilitate.

Un roman-document despre Radu Filipescu

Cartea scriitoarei germane Herma Kennel, *Există lucruri care pur și simplu trebuie făcute - Rezistența tinărului Radu Filipescu* - (ed. Herder, Freiburg, 1995), s-a bucurat de o primire deosebită în ediția din acest an a Tîrgului de la Frankfurt. Editura Herder, printre primele cinci edituri din Germania, plasează cartea scriitoarei Herma Kennel pe prima pagină a catalogului editorial în care și prezintă aparițiile acestui an. Pe lângă această carte dedicată lui Radu Filipescu, colecția în cadrul căreia a apărut volumul - *Spektrum* - mai cuprinde biografii ale altor luptători pentru democrație, precum Martin Luther King sau Jean-Bertrand Aristide.

Cartea, recomandată de editură drept „o biografie documentară care se citește ca un roman polițist”, povestește viața disidentului român în perioada 1983-1989. Volumul scriitoarei Herma Kennel se adaugă astfel în puținele cărți care vorbesc despre rezistența anticomunistă din perioada ceaușistă. (C.P.-B.)

Herma Kennel

Es gibt Dinge, die muß man einfach tun

Der Widerstand des jungen Radu Filipescu

HERDER SPECTRUM

PARLAMENTUL LA ZI

Pedepsele agravante pentru ziaristi vor fi eliminate din Codul penal

Simbătă 14 octombrie, președintele Camerei Deputaților, Adrian Năstase, s-a întîlnit cu directorii ziarelor bucureștene și ai Rompres, TVR, TELE 7abc și Radio Total, căutîndu-se o soluție acceptată de presă în privința articolelor 205 (insulta) și 206 (calomnia) din Codul penal. Directorii de publicații i-au cerut lui Adrian Năstase să susțină eliminarea pedepselor agravante de la articolele 205 și 206, idee acceptată fără rezerve de președintele Camerei. El au respins propunerea (susținută numai de Ion Cristoiu) de a se introduce în Codul penal un articol separat, care să reglementeze delictul de presă. În schimb, pedepsele pentru cele două infracțiuni vor fi probabil mărite, urmînd ca pentru fiecare caz în parte instanțele judecătorești să decidă - în limitele prevăzute - pedepse mai mari pentru calomnia sau insulta în public.

Năstase a mai promis că va interveni și pentru anularea articolelor ce prevăd o protecție specială pentru rudele magistraților, funcționarilor publici, polițistilor și jandarmilor.

În final, s-a căzut de acord, în principiu, asupra constituirii unei comisii mixte, formată din ziaristi și parlamentari, care să elaboreze proiectul unei legi a presei. Înainte de a fi repuse în discuția plenului

Camerei, articolele 205, 206, 238 și 239 vor face subiectul unor negocieri între Biroul Permanent și liderii grupurilor parlamentare, pentru a se ajunge la o formulă acceptată de toate partidele parlamentare.

Cazul Ilie Ilașcu nu figurează în raportul Comisiei privind drepturile parlamentarilor

Delegația Republicii Moldova a difuzat la conferința Uniunii Inter-Parlamentare apelu adoptat de Parlamentul de la Chișinău pentru salvarea lui Ilie Ilașcu și a pregătit o documentație care ar fi urmat să fie prezentată Comisiei UIP privind drepturile omului și Subcomisiei privind drepturile parlamentarilor. Numai că, nu se știe din vînz cui (a delegației moldovene?, a dlui Năstase, președintele conferinței, căruia, potrivit spuselor lui Dumitriu Moțpan, i-a fost înmînată documentația?), dosarul referitor la cazul Ilașcu a ajuns la comisia abia vineri, cînd aceasta își redactase deja raportul, așa încît numele lui Ilașcu nu figurează alături de cele ale parlamentarilor supuși persecuțiilor politice.

PAC solicită ridicarea imunității parlamentare a lui C.V. Tudor

Luni 16 octombrie, PAC a solicitat oficial președintelui Senatului declanșarea procedurii de ridicare a imunității parlamentare senatorului PRM C.V. Tudor, președintele Ilașcu și PDSR fiind invitați să-și precizeze poziția față de atacurile liderului PRM și să renunțe la alianța cu acest partid. Oliviu Gherman, care se afla la prezidiu alături de Vadim Tudor, a replicat că o asemenea procedură nu poate fi declanșată fără acționarea în instanță a senatorului PRM. Gherman a adăugat că Parchetul General s-a sesizat asupra articolelor din *România Mare și Politică*. Potrivit regulamentului Senatului, Ministerul Justiției trebuie să solicite Comisiei juridice ridicarea imunității parlamentare a senatorului împotriva căruia s-a declanșat cercetarea penală. Comisia analizează cererea și poate recomanda plenului să voteze în favoarea ridicării imunității parlamentare, dar pentru asta este nevoie de votul a 2/3 din senatori.

RALUCA STROE-BRUMĂRIU

TALK-SHOW-uri LIVE

În fiecare zi, de luni până vineri, puteți audia la Radio Total. Între orele 22,00-24,00:

Luni: Război și pace - Mihai Tatuleci
Marți: Cănele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct și virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiți întreprinzători - Teme economice
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

FIM 94,2 MHz

RADIO TOTAL

Telefon: 637.331 sau 637.343

un radio actual

MARIO VARGAS LLOSA

Peștele în apă

Le mulțumesc celor care m-au invitat, adică Institutului Cervantes, editurii Universal Dalsi și Uniunii Scriitorilor, că mi-au prilejuit această întâlnire în care am ocazia să mă adresez publicului românesc. De mulți ani voiam să cunosc România, despre care aveam cunoștință indirect, prin lecturi. Mai știam câte ceva despre țara dumneavoastră din perioada în care am fost președintele PEN Clubului Internațional și am aflat despre experiențele dure trăite pe care le-au trăit intelectualii români în anii dictaturii. Cred că, în ciuda distanțelor geografice care separă țările noastre, Peru-ul și România au multe puncte comune.

Exercitarea profesiei literare, atât acolo cât și aici, înseamnă pentru un scriitor să devină conștient de o întreagă problematică socială și politică. Este o realitate ce îl obligă să țină seama de ea în activitatea lui literară. Tocmai despre aceste lucruri este vorba în cartea mea care apare acum în România, *Peștele în apă*. Titlul trebuie înțeles cu oarecare ironie; peștele nu atâ în apă pentru că-i place să stea, ci pentru că nu are nici o alternativă. Aceasta este, de fapt, condiția scriitorului care trăiește în țări ca ale noastre. Exercitarea literaturii înseamnă, cu alte cuvinte, o angajare vitală a scriitorului, o înfruntare a lui cu Puterea, care, de-a lungul istoriei, a fost de multe ori intolerantă, despotică, dușmană a libertății și, deci, dușmană a culturii. Aceasta i-a condus pe mulți scriitori din Peru, din America Latină, în general, dar și din România, să înfrunte Puterea și să lupte pentru valorile umane, dintre care cea mai de seamă este, fără discuție, libertatea.

În 1986, în Peru, libertatea a fost o dată în plus în pericol. Acestea au fost împrejurările ce m-au determinat să fac un pas pe care înainte nu credeam că-l voi face: să intru, practic, în viața politică, în lupta pentru putere. Niciindată până atunci nu mă gândisem să intru efectiv în politică. E drept că din tinerețe am luat parte la dezbateri politice – scriind, discutând, reflectând –, ceea ce constituie, în fond, modul de implicare a intelectualului. Așadar, împrejurările m-au silit ca din 1986 până în 1990 să practic un alt gen de politică: am participat la o campanie prezidențială. A fost o experiență extraordinară pentru mine, nu neapărat plăcută, dar, în orice caz, foarte instructivă. Una este să vezi politica dintr-un cabinet de lucru, dintr-o bibliotecă, iar ea să îți apară sub latura ei bună, ca exercițiu intelectual, ca stimulente pentru imaginația critică, și cu totul altceva este politica atunci când înseamnă luptă pentru putere; atunci apare latura ei rea. O astfel de politică presupune cinism, intrigi, manevre, care de multe ori înlocuiesc ideile și valorile. Dar nu e rău ca intelectualul să cunoască această dimensiune a politicii, care este, în fond, practica politică. Cu *Peștele în apă* am încercat să depun mărturie despre această experiență directă și despre cât de multe învățăminte se pot trage din ea în legătură cu realitatea din țara mea, dar și în legătură cu aptitudinile/inaptitudinile mele de politician. La început am vrut să depun mărturie doar despre acești trei ani de campanie electorală prezidențială, dar pe urmă mi-am dat seama că ar fi o versiune foarte inexactă a ceea ce sînt eu și chiar a ceea ce încercam să fiu în domeniul politic.

Nu mă consider un om politic, ci, în chip fundamental, un scriitor. Cea dintîi și cea mai profundă vocație a mea este aceea de scriitor, iar angajarea mea politică a decurs din faptul că literatura înseamnă lealitate funciară. Acesta este motivul pentru care am socotit că este necesar să cuprind în această mărturie date despre copilărie, tinerețe, despre anii în care am descoperit literatura, ani în care am încercat, cu multe dificultăți, să-mi asum vocația de scriitor. Ca ucenic în această profesie, am descoperit o întreagă problematică socială și politică și, de la bun început, în cazul meu, faptul de a scrie, de a imagina, nu a putut fi separat de o angajare civică. Din experiența trecerii mele prin politică am tras două concluzii importante: în primul rînd, sînt lipsit de calitățile necesare pentru a fi un politician de succes, dar aceasta nu înseamnă că scriitorul trebuie să întoarcă spatele politicii, să nu se ocupe de ea și să aibă o atitudine trufașă și disprețuitoare față de problematica socială. Relația dintre literatură și politică este foarte dificilă, traumatică de cele mai multe ori. E foarte important ca politica să nu fie monopolul oamenilor politici, al unei clase de profesioniști ai politicii, pentru că acest lucru duce la degradarea activității politice și la spulberarea democrației. Nu e bine nici pentru literatură să se izoleze de ceea ce înseamnă viața oamenilor obișnuiți, pentru că astfel ea și-ar pierde vitalitatea, devenind un exercițiu solipsistic, și ar intra într-o perioadă de decadentă. De aceea, cred că, împotriva oricărui risc, e bine ca intelectualii să participe la viața politică, chiar dacă o parte dintre ei nu-și exercită decît dreptul la critică. E un mod de a apăra condițiile existenței literaturii și a artei, de a apăra libertatea.

Cuvînt rostit cu ocazia lansării cărții *Peștele în apă*, vineri 13 octombrie

Între 12 și 16 octombrie, Mario Vargas Llosa a vizitat România, la invitația editurii Universal Dalsi și a Uniunii Scriitorilor. De la stînga la dreapta: Maria Marian, directoarea editurii Universal Dalsi; Laurențiu Ulici, președintele Uniunii Scriitorilor, Andrei Ionescu, hispanist și Mario Vargas Llosa.

Patru zile agitate în România

• Cînd într-un regim dictatorial libertatea dispare, mulți intelectuali, mulți scriitori – dar nu toți, din păcate – se pun de acord pentru a lupta împotriva a ceea ce amenință existența. Deci, în fața marilor probleme, în lupta pentru dobîndirea libertății, care este atât de importantă pentru literatură, pentru viață, în general, se poate crea solidaritatea. Deigur, există divergențe, pentru că nu toți au aceleași idei, iar scriitorii nu se deosebesc de celelalte făpturi umane. Credințele, filosofile variază – iar libertatea de a exprima această pluralitate de viziuni alelduiește o pluralitate care reflectă chiar diversitatea umană.

• Am petrecut în România patru zile agitate, încărcate de activități; am auzit multe voci, și în dreapta și în stînga, și nu mă pot pronunța decît cu prudență asupra a ceea ce se întîmplă în țara dvs. Am impresia că lucrurile merg mai bine acum decît în timpul regimului comunist, deși oamenii par deziluzionați din cauză că procesul de democratizare început în '89 se pare că a fost sechestrat de către cei care provin din vechiul regim. Dacă este așa, nu văd în aceasta un motiv de demoralizare, ci, dimpotrivă, de acțiune. Am înțeles că libertatea de expresie este destul de mare și, în acest caz, socotesc că există spațiu suficient de acțiune. Ideal ar fi ca, în acest spațiu, democrații să se unească și să nu se despartă pentru motive de importanță minoră. Ei trebuie să stabilească prioritățile – dintre care prima este consolidarea democrației, apoi eradicarea tuturor structurilor și urmărilor totalitarismului pentru a putea pune bazele unei societăți libere. Eu cred că acest lucru nu numai că este posibil, ci și ușor de obținut. Într-o țară cu multe posibili-

ÎN ROMÂNIA

*Avuc mes
meilleur oeuvre
amv*

tăți, așa cum este țara dvs., ideal este să mergeți înspre Europa, unde cultura libertății a ajuns departe.

• Eu cred că inspirația este același lucru pentru orice scriitor din orice țară a lumii, fie el peruan, japonez sau... român. Este o stare de creație care se obține prin disciplină, muncă și încăpăținare. În ceea ce mă privește pe mine, personal, inspirația provine din muncă.

• Locuiesc acum în Anglia, unde îmi place foarte mult, în primul rând pentru anonimatul total în care se poate trăi: la Londra poți să ai o viață particulară și, în același timp, ai posibilitatea de a lucra serios, singurul mod, cred, în care se poate scrie un roman decent. În al doilea rând, îmi place la Londra pentru că Biblioteca Muzeului Britanic m-a făcut să descopăr starea de lectură.

• În unele democrații există fenomene de corupție. Din fericire, datorită mecanismelor existente, ele pot fi denunțate, iar cei corupți pot fi pedepsiți. În regimurile dictatoriale, însă, acești corupți nu pot fi pedepsiți, din cauza controlului pe care îl au asupra informației. Poate că nimic nu demoralizează mai mult o societate decât faptul că cei care au ajuns la guvernare prin voturile și încrederea noastră folosesc puterea pentru a se îmbogăți.

• Experiența pe care am trăit-o, angajându-mă direct în viața politică, nu a fost - așa cum veți vedea și în carte (*Peștele în apă*) - plăcută. A fost o experiență dificilă, dură și foarte violentă, pentru că, simultan cu campania electorală, Perù-ul a trebuit să facă față unei mișcări teroriste criminale. Între cele două tururi de scrutin, aprilie-iunie, mai mulți activiști democrați au fost asasinați de teroriști sau de contrarevoluționari, sau de bandele înarmate ale guvernului. Vă spun toate acestea, pentru a vă face o idee despre enorma presiune psihică și morală în care s-a desfășurat campania electorală. Dar, cu toate că experiența aceasta a fost dură și dificilă, ducând în cele din urmă la un eșec, o socotesc extraordinară și foarte instructivă. Cu acei prieteni am învățat multe despre propria-mi țară, descoperind aspecte total necunoscute mie până atunci, am învățat multe și

despre politică: noi, scriitorii, avem despre politică o perspectivă limitată; vedem în ea ceea ce este mai bun - ideile, valorile, dezbaterele. Numai că politica, în sensul de luptă concretă pentru putere, are o latură practică, destul de sumbră, cu manevre de culise etc. A fost o experiență instructivă și pentru mine însumi: am înțeles că nu sînt dotat pentru a fi politician, nu am vocație. Dar, deși am cunoscut partea sordidă a politicii, continui să fiu convins că nu trebuie să respingem politica și că intelectualii trebuie să se angajeze, cu atît mai mult cu cît circumstanțele în care se află țara lor sînt dificile.

• Este adevărat că în țările supuse unei dictaturi literatura devine o modalitate de a rezista. În plus, atunci cînd n-o poți face la radio, în presă,

Mario Vargas Llosa
PEȘTELE ÎN APĂ
EDITURA UNIVERSITĂȚII BUCUREȘTI

literatura este și un mijloc de a critica. Cînd dictatura se prăbușește și cînd apare democrația, literatura nu mai joacă același rol, pentru că, dispărînd cenzura, dobîndești libertatea de expresie, iar literatura cade pe un loc secund. Acest lucru nu este valabil doar pentru România, ci pentru toate țările supuse unor regimuri autoritare. Deci literatura este cea care umple un vid, atunci cînd el există; într-o societate deschisă, literatura angajată devine intructivă ridicolă. Într-o societate deschisă, rămîn însă suficiente motive de a fi nefericit. Nu ești nefericit doar cînd ai un dictator. Sînt multe alte zone ale ființei umane unde există probleme ce îți așteaptă răspuns; să nu uităm de marii poeți, romancieri și dramaturgi care nu sînt autori politici.

• Am o admirație uriașă pentru Don Quijote ca personaj literar. Există în el aspecte care mă fac să-l respect și să-l admir. Dar în planul concret al politicii, de exemplu, îl prefer pe Sancho Panza. Să mă explic: în politică, cine pariază pe irealitate și vede uriași acolo unde sînt doar mori de vînt poate produce, în general, catastrofe. Progresul social este, cel mai adesea, rezultatul metodei Sancho

Panza: să accepți realitatea, să refuzi imposibilitatea și să dai acele bătălii care pot fi cîștigate. Cînd scrii romane, însă, sigur că pariezi pe imposibil, respingînd cu un dispreț total realitatea reală. Realitatea o poți substitui prin vis. Și printre alte aspecte care fac din *Don Quijote* un roman miraculos este tocmai acest joc între real și ireal, realitate și vis. Dar dacă în artă acest lucru este posibil, în viața concretă este catastrofal.

• Sînt un mare admirator al lui Gabriel Garcia Márquez. Am scris despre el o carte de 500 de pagini în care fac dovada admirației mele pentru marele său talent. Distanța față de el este strict politică: am criticat adesiunea lui la dictatura singeroasă a lui Fidel Castro. Prestigiul extraordinar de care se bucură Márquez în America Latină a făcut ca mulți dintre tinerii săi cititori să judece favorabil o dictatură care în curînd împlineste 36 de ani și care a chinuit milioane de oameni, a sărăcit țara și a făcut ca închisorile să fie pline de disidenți, printre care mulți poeți, romancieri și dramaturgi.

În conferințele de presă ținute de Mario Vargas Llosa la Institutul Cervantes și Uniunea Scriitorilor

Oamenii nu pot trăi fără ficțiune

Întrebările revistei „22”

Angela Martin: În ultimele decenii, puțini scriitorii au reușit să bulverseze literatura în măsura în care au reușit hispano-americii. Mă refer, desigur, chiar la dvs. - și, fără a stabili în enumerarea mea nici o ierarhie -, la César Vallejo, Manuel Scorza, Gabriel Garcia Márquez, Carlos Fuentes, Octavio Paz, Augusto Roa Bastos, Isabel Allende, Ernesto Sábato. Credeți că hispano-americii continuă să fie așii literaturii în limba spaniolă și, în ultimă instanță, ai literaturii europene?

Sînt împotriva ierarhizărilor, pentru că, prin aceste ierarhizări, se ajunge la naționalism. Să spui și să crezi că scriitorii latino-americani sînt cei mai buni - chiar dacă ar fi așa - este periculos. Ceea ce se poate spune realmente este că literatura hispanică din anii '60-'70 a cunoscut o perioadă de mare creativitate, iar în ultimii 10 ani cred că pe continentul latino-american au apărut romancierii cei mai creativi. Cu toate acestea, însă, nu pot spune că literatura hispanică este cea mai bună din lume. O literatură care își aroază un astfel de titlu este o literatură care intră în declin.

A.M.: Audiența amplă de care vă bucurați în România se datorează, de asemenea, traducătorilor, editorilor și ziarștilor noștri, revistelor noastre literare și editurii Cartea Românească, aparținînd Uniunii Scriitorilor. În antologia intitulată *Nobel contra Nobel*, realizată în 1988 de criticul literar Laurențiu Ulici - antologie în care figurează scriitorii cei mai importanți ai secolului XX -, Mario Vargas Llosa este reprezentat de romanul său *Conversație la Catedrala*. Sînteți de acord cu prioritatea stabilită de autorul antologiei?

Conversație la Catedrala mi-a dat multă bătaie de cap și a presupus multă implicare din partea mea, iar dacă ar fi să aleg una din lucrările mele, aș alege acest

roman.

A.M.: Există voci, există statistici pesimiste - fapte verificabile - care vorbesc cu tot mai mult convingere despre un declin al romanului. Televizorul, ordinatorul, mijloacele audiovizuale modifică treptat deprinderile noastre culturale, sensibilitatea noastră și capacitatea de a percepe creația artistică. Așa stînd lucrurile, am putea conchide că romanul va deveni curînd un fenomen asincronic. Ca scriitor implicat profund în lumea romanului, ce ne puteți spune despre viitorul acestui gen literar și despre statutul romancierului?

S-ar putea ca literatura scrisă să piardă teren în fața invaziei actualelor mijloace de comunicare în masă. Sînt însă convins că ficțiunea nu va pierde teren. S-ar putea ca ființa umană să poată trăi fără romane, dar nu și fără ficțiune. Realitatea, așa cum este ea, nu ajunge oamenilor decât dacă ei s-ar transforma în niște idioți.... Cît timp își vor păstra curiozitatea, nemulțumirea față de lumea în care trăiesc, oamenii vor avea nevoie de o lume alternativă, creată de fantezie, de imaginație, iar mijlocul de a se exprima - admițînd că acesta nu va fi scrisul - îl vor găsi.

Gabriela Adameșteanu: După experiența pe care ați trăit-o în urmă cu cîțiva ani, vă veți mai întoarce la politică?

Nu. La politica profesionalistă care înseamnă lupta pentru putere și pentru posturi publice nu m-am mai întoarce, pentru că unul din lucrurile pe care le-am învățat din experiența mea de candidă la președinție este că nu sînt dotat pentru politică. Tipul de politică pe care l-am făcut înainte și pe care îl fac și acum este acela pe care îl poate face un scriitor: scriu articole pe teme politice, particip la dezbateri publice și încerc să dau literaturii politice un maximum de rigoare și de transparență.

Mulțumim doamnei Tita Chipere și revistei DILEMA pentru interesantul interviu apărut în numărul consacrat drepturilor omului, interviu care se referă la activitatea de consultații juridice desfășurată la Grupul pentru Dialog Social. Doamna avocat Enescu Florica, căreia îi mulțumim de asemenea și pe această cale pentru toată activitatea depusă, prezintă în acest articol problematica și experiența acumulată în cadrul consultațiilor acordate de către GDS și APADOR (în domeniul drepturilor omului). Reamintim celor interesați că Fundația POUL LAURITZEN și GDS asigură în continuare consultații gratuite pe probleme juridice și sociale în fiecare miercuri între orele 16-18, la sediul GDS din Calea Victoriei 120.

Radu Filipescu
Președinte al CA al GDS

Pagini realizate de ANGELA MARTIN, RODICA PALADE și CEZAR PAUL BĂDESCU. Foto: VICTOR CIUPULIGA

Lumi paralele

„(...) două treimi dintre copii se plasează sub minimul de substanță și în condiții de malnutriție”

Din Raportul Comitetului Național Român UNICEF, 15 iunie 1995

Ignorați sau refuzați – mai întâi de familie, apoi de societate –, ei își creează lumea lor, care atinge doar tangențial lumea noastră, cea a oamenilor „normali”. Pentru copiii străzii, noi constituim decorul în care ei se mișcă. Și dacă, frecvent, ne prefacem că nu-i vedem, atunci ei, cu siguranță, de cele mai multe ori nu ne văd.

Potrivit estimărilor organizației „Salvați copiii”, în București se află aproximativ 500 de copii ai străzii. Dintre aceștia, mai mult de 100 s-au stabilit în zona Gara de Nord-Gara Basarab. În timpul iernii, însă, numărul lor crește la 150-170. Sunt cifre relative, o statistică fiind foarte greu de realizat în condițiile în care aceștia se află în permanentă mișcare dintr-o zonă într-alta a Capitalei.

După un timp petrecut pe stradă, acești copii încep să semene între ei: sînt agresivi, ca răspuns la frustrările permanente, și au o instabilitate psihomotorie datorată, de cele mai multe ori, consumului de substanțe volatile și de alcool, sînt retardați intelectual și le lipsesc unele abilități și cunoștințe care să-i ajute de-a lungul vieții – și toate acestea pe fondul unei subalimentații cronice.

L-am însoțit pe domnul Valentin George Roman, coordonator de program al organizației „Salvați copiii”, în una din acțiunile de seară ale echipei sale. În drum spre gară, îmi spune că unii dintre acești copii stau singuri foarte mult timp. Alții se adună în mici grupuri care cantonează o vreme un anumit teritoriu. Dar aceste grupuri se formează greu și se destramă ușor. Uneori, grupul are și un șef, care s-a impus făcînd față unor situații dificile (ciocniri cu alte grupuri sau urmărirea ale poliției). Sînt foarte rare cazurile în care un lider se impune prin forță. Și dacă acest lucru se întâmplă, totuși, în scurtă vreme copiii se despart de el, căci, de cele mai multe ori, au plecat de acasă încercînd să scape tot de violență, dar, de aceea dată, a părinților.

La marginea parcului din fața Ministerului Transporturilor își au locul de întâlnire cîțiva dintre copiii Gării de Nord. Se adună repede la voința noastră și încep să vorbească tare și toți deodată. Sînt murdări, fiecare cu punga de „Aurolac” în mînă, și ne privesc cu neîncredere.

George, prietenul lor (căci așa mi-a declarat mîndru unul dintre ei), reușește, după un sfert de oră, să-i convingă pe cîțiva să arunce pungile. „Le vor lua după ce plecăm noi”, îmi spune cînd ne despărțim de ei.

La unul din picioarele pasarelui Basarab își petrece noaptea o familie: soț, soție și cinci copii. Ultimul s-a născut acolo, în urmă cu o lună. La lumina unei luminări, aprinsă de femeia ce-și ține copilul cel mic în brațe, se zărește un amestec halucinant de picioare și mîini. Femeia ne mulțumeste îndelung pentru hainele și laptele primite de la „Salvați copiii” și începe să-și spună (pentru a cita oară?) poveștea vieții.

În aceeași arie a copiilor marginalizați de societate se încadrează și problema copiilor abandonati.

„Numărul copiilor abandonati în fapt, susține d-na Carmen Anghelescu, directoarea Institutului pentru copil și familie, este cu mult mai mare decît numărul declarat al copiilor abandonati și care sînt luați în evidență”. Prin lege, pentru ca un copil să poată fi declarat abandonat, trebuie să se treacă printr-un complicat proces juridic. Tocmai din cauza acestei proceduri complicate, sînt foarte mulți copii abandonati fizic, dar care nu sînt considerați abandonati din punct de vedere juridic.

Pe cei mai mulți dintre acești oameni ai străzii li eunos lucrătorii de asistență socială de la diversele organizații neguvernamentale care se ocupă de ei. După săptămîni de lucru în stradă, unii dintre copii sînt convinși să se întoarcă acasă (dacă mediul familial nu contravine intereselor copilului) sau sînt internați în centrele sociale de primire.

Dar aceste măsuri, îmi declară dl. Valentin George Roman, ca mai toate măsurile care se iau în astfel de cazuri, constituie o politică „reactivă”, de intervenție, cu o utilitate limitată. Prevenția, ca strategie de acțiune în această situație, ar elimina cauzele pentru care mulți copii ajung să locuiască în stradă. Iar această politică preventivă, datorită caracterului său național, nu va putea fi dusă decît de stat. Pînă acum, acțiunile întreprinse de diferite organizații neguvernamentale n-au avut decît efecte superficiale, datorită ariei restrinse de acțiune și a mijloacelor materiale insuficiente. Fără a minimaliza însă importanța acestor ONG-uri, e un fapt sigur că doar implicarea organizațiilor guvernamentale într-o măsură mai mare în această problemă va putea aduce rezultate serioase în recuperarea psihosocială a copiilor străzii și în prevenirea acestui fenomen.

LUCIAN TRĂȘĂ

Andrei MARGA
FILOSOFIA
UNIFICĂRII
EUROPENE

APARIȚII EDITORIALE

Andrei MARGA

Filosofia unificării europene

„Europa Occidentală a constituit un model paradigmatic național, care a dominat-o lungă vreme, și a trecut, economic, politic și cultural, la o nouă paradigmă, care integrează interogațiile, chiar pe cele «naționale», prin originea, sfera și semnificația lor, într-o abordare europeană.”

Și pentru Europa Răsăriteană asumarea paradigmei europene este astăzi o condiție de relevanță culturală și, poate mai acut, de supraviețuire. Numai iluzoriu relevanța culturală se atinge relansînd paradigma națională de acum un secol sau mai mult. Oricît ar fi reconștinată, par și simplu ea este în contratimp cu experiențele acceptate de lumea civilizată de azi, iar cultivarea ei este definitiv contraproductivă. Și aici, inclusiv în România, schimbarea de paradigmă, de la cea națională la cea europeană, este o chestiune de luciditate și, în definitiv, de responsabilitate.”

Fundația pentru Pluralism

Fundația pentru Pluralism este o organizație neguvernamentală și non-profit, înființată în martie 1994. Ea continuă activitatea Fundației Humanitas în domeniul educației civice. Pînă în acest moment, Fundația a fost sprijinită de către National Endowment for Democracy, Institute for Democracy in Eastern Europe, Westminster Foundation for Democracy, British Government's Know-How Fund și Fundația Soros.

Scopurile Fundației sînt:

- de a contribui cu mijloace democratice la soluționarea importantelor probleme sociale, economice și politice cu care este confruntată România în acest moment;

- de a coopera cu alte organizații pentru crearea unui efort comun de democratizare;

- de a facilita schimbul de idei și de a promova cooperarea între grupuri avînd concepții politice și religioase sau origine etnică diferite;

- de a participa la reconștinuarea societății civile în România.

Fundația va organiza începînd cu toamna acestui an o sesiune a Școlii Tinerilor Lideri Politici. Proiectul va fi finanțat de EU PHARE Democracy Programme și Westminster Foundation for Democracy. La aceste cursuri vor participa responsabili de tineret, tineri în plină ascensiune în ierarhia politică din întreaga țară. (L.T.)

Via Europa – o nouă punte între Est și Vest

Sensul unui angajament

(...) Securitatea bazată pe democrație este produsul unei strînse rețele de acorduri multilaterale, de tratate și de gesturi de încredere între țări. Noua securitate este în egală măsură – dar, îndrăznește să o spun, mai ales – rezultatul contactelor de zi cu zi între oameni, peste limitele trasate de frontiere și actuala împărțire politică. Securitatea democratică nu este domeniul privilegiat al diplomației și al guvernelor. Ea este, în egală măsură, opera asociațiilor, a organizațiilor neguvernamentale și a persoanelor individuale care, fiecare la nivelul său, promovează un dialog permanent, condiție esențială a respectului și cunoașterii reciproce.

Publicația *Diagonale Est-Vest* și-a propus tocmai acest obiectiv, stabilind de trei de ani de zile, în afara oricăror structuri oficiale, punțile unui dialog informal și permanent între europenii veniți din orizonturi diferite, dar avînd aceeași voință de comuniune și înțelegere reciprocă. Consiliul European, organizația „Marii Europe democratice”, nu poate decît să fie deschisă acestei inițiative, pe care a sprijinit-o în mod constant.

Inițiativa fragilă și puțin utopică la început, acest proiect dobîndește acum o nouă dimensiune, grație sprijinului Uniunii Europene. Nu putem decît să ne exprimăm satisfacția pentru această desfurare a lucrurilor, care va permite acestui proiect să atace noi obiective, la fel de ambițioase.

„E la nave va” – aceasta este urarea mea pentru acest modest, dar prețios mijloc de comunicare, de întâlnire și de cunoaștere între europenii de bună-credință, care nu se descurajează, în ciuda dificultăților și dezamăgirilor provocate de o Europă aflată în căutarea unui nou echilibru – acela al justiției și libertății. Consiliul European va fi întotdeauna alături de aceia care depun eforturi pentru această cauză.

JEANS-LOUIS LAURENS, director adjunct al Direcției afacerilor politice a Consiliului European
(Din prefața primului număr al noii publicații paneuropene *Via Europa*, supliment al revistei *Diagonale Est-Vest*)

ANDREI OIȘTEANU

Graiul îngerilor

Lingua adamica

Ultima carte publicată de Andrei Pleșu, *Limba păsărilor* (Editura Humanitas, 1994), se deschide cu un eseu omonim, care încearcă să spună în limba omșenilor strania poveste a limbii îngerilor. Este limba în care Dumnezeu a numit și, astfel, a creat componentele lumii. Este limba învățată în Paradis de Adam, prin intermediul căreia el însuși a participat – în felul său – la actul genezei: „Și a pus Adam nume tuturor dobitoacelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpiei” (Facerea II, 20). Un atribut divin, transmis din gură în gură urmașilor lui Adam, dar ulterior – cu ocazia înălțării Turnului Babel – considerat a fi necuvenit și retras omului de un Dumnezeu invidios și însălmăntat de puterea propriei sale creaturi.

De-a lungul secolelor, diferiți cărturari au încercat să demonstreze faptul că limba originară, *Ur-sprache*, a fost una sau alta dintre limbile cunoscute: ebraică (Părinții Bisericii nu s-au îndoit de acest lucru) sau greacă, arabă, persană, turcă, franceză, olandeză, suedeză, daneză – sau chiar bască. Patriotismele locale și orgoliile naționale nu au încetat să alimenteze disputele. Din cauza lipsei unor argumente convingătoare și a sterilității polemicii, s-a recurs la o legendară metodă experimentală.

Esul lui Andrei Pleșu începe cu o astfel de legendă istorică, pusă pe seama regelui Frederic cel Mare al Prusiei. Se spune că acesta ar fi izolat doi nou-născuți și ar fi ordonat să fie crescuți în condiții primare, dar nimeni să nu vorbească cu ei sau în preajma lor. Sperața suveranului era ca, dintr-un înnașcut imbold de comunicare, cei doi copii – necontaminați lingvistic din exterior – să înceapă spontan să vorbească în limba primordială a umanității, cea de dinaintea construirii Turnului Babel. După cîtiva ani, însă, experimentul a eșuat în mod lamentabil, pentru că – deși n-au dus lipsă de nimic – cei doi subiecți au murit fără să fi rostit vreun cuvânt. „Frederic cel Mare – comentează pertinent Andrei Pleșu – n-a aflat, prin urmare, nimic despre limba originară. Dar a aflat – cu un preț pe care numai regii îl pot plăti – ceva mult mai important: că limbajul nu e o anexă a condiției umane, o piesă auxiliară în economia ei biologică și socială; limbajul e, pentru om, o realitate de același rang cu hrana și aerul: e nutritiv și, ca atare, vital”.

Probabil că, din grabă, Andrei Pleșu a făcut o confuzie. Avînd în vedere caracterul monarhului și spiritul epocii, cred că isprava de mai sus (fie ea autentică sau legendară) trebuie pusă pe seama împăratului german Frederic al II-lea (1220-1250), și nu pe seama regelui prusac cu același nume, Frederic al II-lea (1712-1786), zis și „cel Mare”. Această corecție nu prezintă mare importanță, atîta timp cît nici datele problemei, nici concluzia ei nu se modifică semnificativ. Mai important

este faptul că împăratul german din secolul al XIII-lea este departe de a fi singurul suveran despre care tradiția spune că ar fi apelat la un astfel de experiment. De fapt, pare a fi vorba de un răspîndit motiv legendar-istoric (rămîne de văzut în ce măsură avem de-a face cu un motiv mitic istoricizat sau cu un fapt istoric mitizat).

Experimentele suveranilor

La aproape trei secole după domnia împăratului german Frederic al II-lea, suveranul Scoției, James al IV-lea (1488-1513), a izolat doi prunci pe insula Inchkeith. El i-a lăsat acolo în grija unei femei mute, în speranța că – după cîtiva ani – copiii vor începe de la sine să vorbească în „limba paradisiacă”. De data aceasta, experimentul a avut o finalitate concretă: conform tradiției, cei doi copii izolați pe insulă ar fi început subit să vorbească în limba ebraică.

Nu trebuie să ne surprindă acest rezultat, dacă îl punem în legătură cu spiritul epocii. Să nu uităm faptul că James al IV-lea a domnit în plină Renaștere, într-o epocă în care mulți cărturari creștini învățau limba ebraică și studiau Cabala și Talmudul. (Întă, între paranteze, o legendă talmudică asemănătoare cu cele comentate aici: pentru a nu fi ucis de regele Nimrod, Abraham a fost ascuns după naștere într-o peșteră. Cînd – după mai mulți

„Adam numind animalele”, frescă, Sucevița, 1595

ani – i s-a permis să iasă afară, copilul Abraham a început în mod spontan să vorbească în „sfința limbă ebraică”). Isprava pusă pe seama regelui James al IV-lea a fost contaminată de *Zeligstein*. Cărturarii contemporani suveranului scoțian erau cabaliști creștini, care susțineau că „îngerii nu înțeleg decît ebraica” (precum renesanțistul italian Pico della Mirandola) sau că „în limba ebraică a vrut Dumnezeu să-și transmită secretele oamenilor” (precum renesanțistul german Johann Reuchlin).

O legendă similară cu cele de mai sus se referă la împăratul mogul Akbar (1556-1605), dar contextul cultural-istoric este, în acest caz, complet diferit. În felul său, Akbar Han

impărtașea religia islamică, dar nu era deloc convins că ar fi cea mai bună dintre confesiuni. De aceea, pe parcursul celorva decenii, el a organizat nenumărate controverse doctrinare, la care invitați să participe pe cei mai renumiți teologi creștini, musulmani, mozaici, zoroastrieni, budiști etc. El a instituționalizat disputa teologică și, în 1575, a construit un palat special (numit *‘Ibadat Khana*, localizat la Fatehpur, lângă Agra – capitala imperiului), un palat menit anume unor astfel de controverse religioase. Profund nemulțumit de multitudinea confesiunilor și de dușmăniile pe care le generează, Akbar Han avea abilitatea de a stabili care este credința religioasă „cea mai autentică”, pentru a o adopta el și toți supușii săi. Iată opiniile împăratului mogul, consemnate în 1580 de misionarul lezuit Antonio Monserrate, trimis la Fatehpur în încercarea de a-l converti la creștinism: „Vreau ca într-o zi să fie adunate cărțile tuturor doctrinelor religioase, iar teologii să se înfrîmesească și să se dispute – astfel înțit eu să-i pot urmări – pentru a stabili care este cea mai autentică dintre religii”.

Dat fiind că nici una dintre confesiunile cunoscute nu a satisfăcut gusturile religioase ale hanului Akbar, acesta a convocat în 1582 un consiliu al teologilor și a înființat o religie nouă, sincretică (o stranie combinație de islamism, hinduism, zoroastrism și alte doctrine religioase), pe care a intitulat-o *Din Ilahi* („Credința adevărată”).

Tradiția spune că, în perioada în care căuta încă printre religiile cunoscute pe „cea mai autentică”, suveranul mogul ar fi apelat la experimentul cunoscut: a ales treizeci de nou-născuți, i-a izolat și a dispus să fie crescuți de oameni care nu aveau dreptul să le vorbească. Akbar și-a propus să adopte religia aceluiași popor a cărui limbă va fi vorbită în mod spontan de către copiii izolați. El era convins că religia legitimată în acest fel, de „vocea naturii”, trebuie să fie „adevărată religie”. Finalul acestei experiențe a fost comentat de Sir J.G. Frazer, cu o ușoară ironie englezească în subiect: „Rezultatul experimentului a confirmat filosofia sceptică a împăratului mogul: copiii – nîi se spune – n-au vorbit vreo limbă anume și, ca atare, suveranul a continuat să nu împărtașească vreo religie anume”.

Nu știm dacă putem vorbi despre o origine comună, despre un *pattern* care să fi generat toate aceste legende, atribuite în Evul Mediu mai multor monarhi europeni și asiatici. Deocamdată, putem doar să constatăm faptul că cea mai veche atestare a acestui *topos* legendar-istoric se găsește în Istoriile lui Herodot (secolul al V-lea î.e.n.) și se referă la un suveran egiptean, Psammetihos, care a domnit în secolul al VII-lea î.e.n.

Vrînd să știe cine au fost „cei dinții dintre toți oamenii”, Psammetihos (664-610 î.e.n.) a încredințat unui păstor de capre doi prunci, care urmau să fie crescuți izolați, într-o colibă goală a stînei, fiind alăptați de capre. Suveranul vroia astfel să afle „care va fi prima vorbă pe care o vor rosti copiii după ce vor trece de vîrsta gîngurului fără noimă”. Într-o zi, după vreo doi ani de completă izolare, cei doi copii au început să strige cuvîntul *bechos*, care înseamnă „pine” în limba frigiană³. „În acest fel – conchide Herodot –, încredințați prin dovada faptelor, egiptenii au căzut la învoială că frigienii sînt mai vechi decît ei” (Istorie II, 2).

Istoricul grec susține că a auzit această poveste „de la preoții lui Hephaisistos din Memphis”, dar că i-a verificat autenticitatea ascultînd și versiunile celor din Teba și Heliopolis. Probabil că toate aceste informații legate de sursa relatării sînt oferite de Herodot pentru a convinge cititorul că este vorba, într-adevăr, de o legendă a egiptenilor, și nu – cum s-ar părea – de o poveste patriotică imaginată de greci și doar pusă pe seama egiptenilor. Totuși, este atestată și o versiune eleahă a acestei legende, în care cei doi copii nou-născuți, aleși de Psammetihos, ar fi fost crescuți și alăptați de cîteva femei, cărora – pentru a nu vorbi de față cu pruncii – le-ar fi fost tăiate limbile (vezi sub-motivul „doica mută” și în legenda scoțiană comentată mai sus).

„Alfabetul îngerilor”

Eroul-copil, zeul-copil

La o privire superficială, s-ar putea crede că acest motiv mitic este izrudit cu cel al „abandonării (expunerii) pruncului” pe malul apei sau în peștera – un mitologem cu o bogată bibliografie folclorică și mitologică, avînd ca protagonist „eroul-copil” (Moisi, Sargon, Romulus și Remus, Perseu, Amirani, Kullervo etc.) sau „zeul-copil” (Zeus, Horus, parțial Iisus etc.). Arareori, cele două motive mitice se suprapun (ca în cazul, de excepție, al legendei talmudice privind nașterea lui Abraham). Adeseori, coincid doar unele sub-motive (izolarea pruncului, alăptarea lui de către un animal sau de către o doică străină etc.), în timp ce aspectele esențiale sînt complet diferite: în cadrul primului mitologem, copilul este anonim și lipsit de destin, în cadrul celui de-al doilea, dimpotrivă, elementele miraculoase legate de nașterea și copilăria eroului anunță destinul de excepție al unei mari personalități (intemeietor, legiuitor, reformator, civilizator etc.). Primul motiv mitic este întors cu față spre trecut: *recuperarea limbii originare*. Cel de-al doilea motiv, dimpotrivă, e întors spre viitor: *destinul prodigios al eroului/zeului* (C.G. Jung vorbește chiar despre *The futurity of the Child-Archetype*).

NOTE

¹S.A.A. Rizvi, *Religious and Intellectual History of the Muslims in Akbar's Reign*, New Delhi, 1975, p. 132.

²J.G. Frazer, *Folk-Lore in the Old Testament*, London, 1919, vol. I, p. 376.

³Unii comentatori consideră că *bechos* este doar o onomatopoe care redă behătul caprelor. Totuși, cuvîntul *bechos*, cu sens de „pine”, este atestat în inscripțiile frigiene și are aceeași semnificație în dialectul cipriot. Poate fi vorba de o rădăcină indo-europeană, care se regăsește și în limbile anglo-saxone: germ. *becken* = „coace” și *bäcker* = „înzător”.

Un sculptor care trebuie redescoperit: Victor Roman

În primăvara acestui an, întîmplîndu-se să mă aflu la Paris, am aflat despre o tristă rumoare din comunitatea culturală de români de acolo. Era vorba de dispariția neașteptată, la numai 58 de ani, a unui artist despre care toată lumea vorbea cu multă considerație, dar despre care eu nu știam mai nimic. Victor Roman – un sculptor de care auzisem vag în țară, dar despre care așlam acum că făcuse cea mai împlinită carieră – din punctul de vedere al operelor implantate în spațiul public – dintre sculptorii români trăitori în Franța și nu numai.

Cițiva intelectuali români generoși (fizicianul Basarab Nicolescu, cineastul Paul Barbă-Neagră și alții) s-au oferit – cu o promptitudine și un entuziasm care m-au pus inițial pe gânduri – să-mi faciliteze accesul la cunoașterea, din păcate, postumă, a artistului, prin lucrările sale. Mărturisesc că am păgît cu o anume reticență în expoziția colectivă pusă sub titlul *Hommage à Victor Roman*, deschisă în iunie la cunoscuta *Fondation Nationale des Arts* din rue Berryer. Reticiența mea venea din dificultățile pe care le mai avusesem anterior cu diverși români din diaspora în a cădea de acord asupra valorii unuia sau altuia dintre artiștii trăitori în străinătate. Constatasem de mai multe ori înainte că românii „destărați” tind să absolutizeze uneori valoarea cite unui compatriot din interiorul propriei lor comunități, din motive lesne de înțeles, care țin de supraviețuire și de autoflatare în condițiile unei ambianțe-gazădă resimțite adeseori drept ostilă. După cum, alături, tot ei tind să minimalizeze în absolut reușita altora dintre compatrioți. Între comunitățile artistice din emigrație, mai reduse numeric și înclinate să-și aperi din instinct de conservare propriile lor ierarhii interne, și comunitatea artistică mult mai largă din țară, impunându-și uneori peremptoriu propriile ei scări valorice, punctele de vedere n-au coincis întotdeauna.

La urma urmei, diferența asta de vedere e fertilă, pentru că ea permite o anume mobilitate a numelor „de aici” și „de acolo” care pot intra în concurență deschisă în actuala stare de lucruri, aflată în plină răsturnare și primire a pozițiilor ierarhice anterio-

re. Ba chiar suscită un dinamism mai susținut al input-urilor și output-urilor de informație care trebuie să lege în mod vital viața artistică indigenă de restul mai mare al lumii.

De data asta, reticiența mea a fost infirmată. Am descoperit în expoziția din rue Berryer un artist considerabil. Din catalog, din filmul video care rula într-o sală și din întregul material documentar pus la dispoziție cu generozitate de pictorița Dana Roman, am aflat informații pe care ar fi trebuit, probabil, să le știu. Căci în 1968, cînd Victor Roman părăsea definitiv România cu o bursă oferită de British Council, el era deja un tânăr sculptor foarte apreciat, de vreme ce

„Méditation I” (1990, bronz, 96x85x50 cm)

deschisese o mare expoziție personală în 1965, avea o lucrare montată în parcul Floreasca, iar regretatul și stimatul critic de artă Eugen Schileru publicase o mică monografie despre el la editura Meridiane în 1967. Dar se pare că un fel de „cortină de tăcere” (iar nu „de fier”), născută poate din izolare, din incomunicare sau din ignoranță, a funcționat eficient în interiorul breșii artistice, cel puțin la nivelul transmiterii de nume non *grata* între generații.

Din reproducerea după lucrările acelei prime perioade de debut, freazează instinctul robust cu care tânărul sculptor, educat în normele clasice ale realismului socialist, atacă forma plastică stilizată, apoi epurată pînă către abstracție, într-o perioadă în care, începînd abia de prin 1965, ab-

Victor Roman

stracția începe (timid) să fie îngăduită de ideologi. Într-o serie de „Păsări în zbor” din acei ani, influența indirectă a lui Brâncuși își arată, ca și în cazul altor tineri artiști, forța impulsivă, eliberatoare.

Din 1968, Victor Roman își continuă cariera în Italia la Londra, unde se pare că-i întîlnise pe Henry Moore, Kenneth Armitage și pe Lynn Chadwick, apoi, definitiv, la Paris, unde lucrează o vreme în atelierul lui Etienne Hajdu. Abia de aici încolo, mi se pare, evoluția lui artistică, luată cumva din nou de la început, își găsește formula personală. Admis în grupul de artiști care expun regulat la *Salon de la Jeune Sculpture*, animat din 1969 pînă în 1981 de entuziasmul critic de artă Denys Chevalier, Victor Roman se integrează fluctuantei mișcării sculpturale franceze. Și ajunge treptat să-și cîștige un loc și un nume, după cum o mărturisesc *Nouveau Dictionnaire de la Sculpture Moderne*, din 1970, al aceluiași neobosit Denys Chevalier, dar și *La Sculpture moderne en France*, din 1982, a lui Ionel Jianou.

Dintr-o memorie remanentă, ireductibilă, a unui tip de plasticitate funcțională întîlnită în cultura tradițională a spațiului său de origine, dar și din influențe diverse – între care, cu siguranță, „mobilurile” lui Calder, admirate declarat de artist, dar poate și „mașinările infernale” ale lui Yves Tinguely, sau chiar Miró, pe urma unei întregi direcții de sorginte în definitiv suprarealistă –, din toate acestea își decantează Victor Roman propria poetică sculpturală. De la prima întîlnire cu ele, lucrările lui te trimit cu gîndul la un fel de bizare instalații războinice, belicoase, un fel de „cata-pulte” în spațiu – sau îți pot trezi amintirea vreunor unelte arhaice, populare, un fel de mari, grave „pluguri” de tăiat, de pătruns spațiul. Lăsînd la o parte sugestiile prea imediate, sculpturile lasă mai apoi impresia unor stranii mecanisme abstracte, un

fel de „mobiluri fixe”, concepute să articuleze în spațiu traiectoriile (verticale, horizontale și curbe), ca și energiile (pozitive și negative) ale unor stări de spirit mai degrabă grave, marcate, aș zice, de un anume simț al eroismului și de o discretă solemnitate.

De dimensiuni mici sau, dimpotrivă, mari, lucrările lui Victor Roman dau o falsă aparență gracilă, care trimite cu gîndul la o eleganță orientală, chiar „japoneză”, dar în același timp emană un fel de agresivitate reținută, sublimată. Le-aș numi „dispozitive de meditație”, căci „Meditație” poartă drept titlu o întreagă serie dintre ele, iar scopul lor, dincolo de plăcerea în sine a formei lor pure, pare să fie o anume eliberare lăuntrică. „Care de luptă” ale unor conflicte duse cu sine, „Corride”. „Cai troieni” exteriorizînd tensiuni psihice distructive, „Balanțe” ale unor echilibre precare, instabile, sau „Porți” de sosire pentru nu se știe ce destinație – mai toate cieliurile recente de lucrări semnate de Victor Roman degajă impresia pînă la urmă tragică a unei dorințe intense, a unei voințe de „înălțare” oprite pe loc. Căci „carule” sînt fixate cu un fel de plug în pămînt, „balanțele” sînt prionite de contrabalante, „cail troieni” nu-și pot lua avînt în sus, „porțile” nu se pot deschide. Elanul, energia amplă, aspirația ascendentă rămîn prînse irevocabil în forme, în încheștarea lor neiertătoare. Înălțate sever pe verticale și horizontale legate, „înălțuite” între ele prin diagonale bruste și curbe neașteptate, contrabalansate de „pie-dici” autoimpuse, aceste, să le zicem, „esafodaje pentru a irumpe dincolo” rămîn în cele din urmă „ustensile ale gravitației”, ale unei gravitații sublimite, e drept, totuși irepresibilă pentru condiția noastră terestră, limitată în timp și în spațiu.

Cum spuneam mai sus, formula stilistică de maturitate a lui Victor Roman mărturisese ceva din „aerul” sculpturii franceze a anilor '70, pe care o ilustrează elocvent, de vreme ce 17 lucrări monumentale de mari dimensiuni i-au fost plasate în diverse spații publice din Franța și din orașele-satelit ale regiunii pariziene. Mai interesant mi se pare faptul că ea conșună și cu o simulară „stare stilistică” autohtonă, evidentă în direcția care a prelucrat înspre abstracție datele expresive ale instrumentarului popular arhaic, din sculptura românească a anilor '70 și '80. Că această „rimă sculpturală” s-a putut întîmpla de la mare distanță, peste bariere de spațiu, de izolare culturală și ideologică, nu face decît să confirme convingător, mi se pare, nevoia unei grabnice recuperări, măcar postume, a operei lui Victor Roman, în spațiul său cultural natal, printr-o mare expoziție pe măsură.

MAGDA CĂRNECI

MEDIA CULPA

A treia expoziție anuală a Centrului de Artă Soros prezintă, începînd cu 25 octombrie, în sălile de expoziție ale Institutului de Arhitectură, 12 proiecte de artă contemporană care sondează și deconstruiesc manipularea prin mass-media. Cine manipulează? Cine e manipulat? Există manipulare pozitivă? Mass-media poate fi pusă în întregime sub semnul vinovăției? O expoziție care nu încintă și nu vrea să încinte. Fenomen interactiv. MEDIA CULPA tratează cu dezinvoltură un subiect de mare actualitate într-un an preelectoral. O țară care a născut prima televiziune din lume și care cunoaște un boom al mijloacelor audiovizuale nu trebuie să-și pună doar probleme, ci să și răspundă la ele. (D.P.)

EDITURA

HUMANITAS

ARTHUR SCHOPENHAUER
Scriseri despre
filozofie și religie

ARTHUR SCHOPENHAUER
Scriseri despre
filozofie și religie

„Că atare, filozofia mea are o bază largă pe care totul se sprijină direct și de aceea sigur, pe cînd celelalte sisteme seamănă cu niște tumuri supranălțate: dacă într-un loc se frînge un pilon de susținere, atunci totul se dărîmă.”

ARTHUR SCHOPENHAUER

Cîteva observații despre propria mea filozofie

F.W.J. SCHELLING
Bruno sau despre principiul divin și principiul natural al lucrurilor

„Separarea celor două lumi – a celei care exprimă în finit întreaga esență a Absolutului și a celei care o exprimă în infinit – este și cea dintre principiul divin și principiul natural al lucrurilor. Căci acesta apare ca pasiv, iar celălalt ca activ. Astfel, materia aparține, din cauza naturii ei pasive și receptive, principiului natural, pe cînd lumina pare a fi, datorită naturii ei creatoare și active, de esență divină.”

SCHELLING

F.W.J. SCHELLING
Bruno sau despre principiul divin și principiul natural al lucrurilor

